

Norsk deltakelse i out-of-area operasjoner
Verdistyrt eller realisme?

Analyse av debattene i Stortinget omkring NATOs out-of-area strategi,
1997-1999, med hovedvekt på debatten i forbindelse med operasjon Allied
Force, mars-juni 1999

Einar D. Helseth

Hovedoppgave i statsvitenskap
Universtetet i Oslo
Institutt for statsvitenskap

Våren 2007.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har utviklet seg til å bli en meget lang og tidkrevende prosess. Men nå kan det endelig avsluttes.

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder Torunn Laugen Haaland som har utvist stor tålmodighet, og gitt meg uvurderlig hjelp i dette som har utviklet seg til et maratonløp. Uten din støtte og gode råd hadde denne oppgaven aldri blitt fullført.

Jeg sender også en takk til alle de som har bidratt med hjelp og støtte i arbeidet med denne oppgaven.

Einar D. Helseth

Oslo den 22.04.2007

Innholdsfortegnelse:

Kapittel 1 Tema

1.1 Innledning	1
1.2 Problemstilling	2
1.3 Teori	3
1.4 Avgrensning av oppgaven	5
1.5 Kilder og data	6
1.6 Videre disposisjon av oppgaven	7

Kapittel 2 Teori

2.1 Innledning	8
2.2 Neoklassisk realisme	11
2.2.1 Makt	12
2.2.2 Den internasjonale arenaen	13
2.2.3 Menneskets natur og moral	14
2.3 Verdidiplomati	16
2.3.1 Makt	17
2.3.2 Den internasjonale arenaen	19
2.3.3 Menneskets natur og moral	20
2.4 Kategorisering av argumentene	21
2.4.1 Neoklassisk realisme argumenter	22
2.4.2 Verdidiplomati argumenter	22
2.4.3 Både-og argumenter	22

Kapittel 3 Metode

3.1 Innledning	24
3.2 Forskningsdesign	24
3.3 Kilder og data	27
3.4 Validitet og reliabilitet	28

Kapittel 4 NATOs out-of-area politikk og Jugoslavias oppløsning

4.1 Innledning	31
4.2 Out-of-area politikken fra 1949-1999	33
4.2.1 Fra ”ikke” tema til out-of-area	33
4.2.2 Det strategiske konseptet fra 1999	35
4.3 Historisk bakgrunn for borgerkrigene i Jugoslavia	37
4.4 Operasjon Allied force	38

Kapittel 5 Out-of-area debatten i 1997	
5.1 Innledning til debatten i 1997	43
5.2 Utenrikspolitisk redegjørelse den 30.januar	43
5.3 Utenriksdebatten den 13.februar	46
5.4 Oppsummering	52
Kapittel 6 Out-of-area debatten i 1998	
6.1 Innledning til debatten i 1998	54
6.2 Trontaledebatten den 14. og 15.oktober	55
6.3 Oppsummering	62
Kapittel 7 Out-of-area debatten i 1999	
7.1 Innledning til debatten i 1999	65
7.2 Utenrikspolitisk redegjørelse den 19.januar og debatten om utenriksministerens redegjørelse den 28.januar	65
7.3 Spørretimene den 24.mars og den 14.april	70
7.4 Utenriksministerens redegjørelse den 27.april	72
7.5 Spørretimene den 12.mai og den 26 mai	77
7.6 Utenriksministerens redegjørelse den 7.juni og statsministerens redegjørelse den 10.juni	78
7.7 Spørsmålet om bruk av bakkestyrker i operasjon Allied Force	80
7.8 Oppsummering	83
Kapittel 8 Konklusjon og oppsummering	
8.1 Debatt og argumenter	85
8.1.1 Debatten 1997-1999	85
8.1.2 Skillelinjer i debatten	88
8.1.3 Argumentene	90
8.2 Teoretiske betraktninger	91
Litteraturliste	93
Vedlegg 1	99

Forkortelser:

CJTF- Combined Joint Task Forces
EAPC- The Euro-Atlantic Partnership Council
EFTA- European Free Trade Association
ESDI- European Security and Defence Identity
EU (EC)- Den Europeiske Unionen
EØS- Det europeiske økonomiske samarbeidsområde
FN (UN)- De Forente Nasjoner
GATT- General Agreement on Tariffs and Trade
IFOR- Implementation Force
IGO- International Governmental Organization
IMF- International Monetary Fund
INGO- International non governmental organization
IO- Internasjonale organisasjoner
KFOR- Kosovo Force
KLA- Kosovo Liberation Army
NATO- North Atlantic Treaty Organization
NGO- Non governmental organizations
OSSE (tidligere KSSE)- Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa
PfP- Partnership for Peace
PJC- Permanent Joint Council
SFOR- Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina
UNIFIL- United Nations Interim Force in Lebanon
UNPROFOR- United Nations Protection Force
VEU- Den Vest Europeiske Unionen
WTO- World Trade Organization

Kapittel 1 Tema

1.1 Innledning

”Out-of-area or out of business”¹

Sitatet ovenfor sier mye om de utfordringene NATO stod overfor etter at Den kalde krigen tok slutt sent på 1980-tallet. Iløpet noen få år gjennomgikk Europa de største politiske og geografiske omveltningene siden Den andre verdenskrig. Gamle politiske systemer forsvant, og nye stater så dagens lys i de områdene som tidligere hadde utgjort østblokken. I de fleste landene gikk overgangen fra kommunistdiktaturer til gryende demokratier på fredelig vis, men i noen forårsaket endringene væpnede konflikter. I Jugoslavia endte det for eksempel opp i en 8 år lang borgerkrig mellom landets mange folkegrupper.

De store endringene bidro også til oppløsningen av Warszawapakten, som var NATOs østlige motstykke. Og fra mange hold ble det gitt uttrykk for at dette også var en skjebne som burde tilfalle NATO. Men som et svar på de nye utfordringene satte NATO i gang en prosess for å tilpasse seg den nye tiden². Blant annet ble det vedtatt nye strategiske konsepter for alliansen på NATO-toppmøtene i 1991 og i 1999. De nye strategiske konseptene åpnet for bruk av NATO-styrker utenfor det som tradisjonelt hadde vært alliansens kjerneområde³, i såkalte out-of-area operasjoner. Dette vedtaket skapte mye debatt innad i NATO, og i de ulike medlemslandene.

Parallelt med debatten her hjemme om vi skulle delta eller ikke i slike operasjoner, har det

¹ Sitatet hentet fra Liland (1999:7)

² Wittmann (2001:220) skriver blant annet om debatten i media omkring NATOs fremtid. Han gjør også rede for hvordan NATO tok opp utfordringene organisasjonen stod overfor og tilpasset seg den til ”nye” tiden.

³ NATOs kjerneområde begrenser seg til medlemslandenes territorium og omfattet, før utvidelsene på 1990-tallet, landene i Vest-Europa, inkludert Tyrkia, samt USA og Canada. Dette området er definert i Art.6 i Nato-pakten.

vært en debatt om hvorvidt fokuset i norsk utenrikspolitikk har skiftet fra det tradisjonelle standpunktet, om å legge størst mulig vekt på norske særinteresser, til en mer humanistisk inspirert utenrikspolitikk hvor man søker å oppfylle mer idealistiske mål⁴.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg redegjøre for den norske politiske holdningen til NATOs out-of-area strategi slik den kom til uttrykk i Stortingsdebattene iløpet av perioden 1997-1999. Denne strategien går som nevnt ut på å anvende NATO-styrker utenfor det som er alliansens kjerneområde, og utgjør en sentral del av det strategiske konseptet som ble vedtatt i 1999.

Jeg har hatt tre målsettinger med denne oppgaven, og problemstillingen kan mer presist formuleres på følgende måte:

For det første vil jeg finne ut om det i det hele tatt var en debatt på Stortinget omkring NATOs out-of-area strategi, og om norsk deltakelse i operasjon Allied Force.

For det andre vil jeg forsøke å påvise i hvilken grad det hersket enighet eller uenighet omkring disse to spørsmålene på Stortinget iløpet av den aktuelle perioden 1997-1999. Jeg vil også prøve å klargjøre hvor skillelinjene gikk på Stortinget i disse spørsmålene.

For det tredje vil jeg se på hvilke argumenter som ble benyttet og hvilken kategori av argumenter, den realpolitiske eller den verdidiplomatiske, som dominerte i debattene på Stortinget omkring NATOs out-of-area strategi generelt, og i forbindelse med operasjon Allied Force spesielt. Jeg vil til slutt se på om argumentasjonen i disse sakene endret seg i løpet av perioden 1997-1999.

⁴ Morgenthau teori (1993) representerer det tradisjonelle statsorienterte perspektivet, mens Matlarys teori (2002) står for den idealistiske tilnærmingen til utenrikspolitikken.

Jeg vil analysere denne problemstillingen ved hjelp av to teoretiske perspektiver; den neoklassiske realismen og verdidiplomatiteorien. Jeg vil se på de argumentene partiene på Stortinget, samt regjeringen, anvendte i debattene omkring norsk deltakelse i denne typen operasjoner i tiden før og under operasjon Allied Force i 1999. Jeg har videre valgt å dele inn argumentene i tre kategorier: en realpolitisk, en verdidiplomatisk og en både- og kategori. Jeg gjør rede for de to teoriene og de tre kategoriene i kapittel 2.

Tidsrommet jeg tar for meg strekker seg fra Stortingets vårsesjon i 1997 til og med vårsesjonen 1999. Ved å følge debatten over denne tidsperioden kan jeg fange opp eventuelle forskjeller i holdningen til dette spørsmålet mellom de ulike regjeringene⁵, og se i hvilken grad argumentene i stortingsdebattene har vært konsistente gjennom hele denne tidsperioden, eller om de har endret seg over tid.

1.3 Teori

I dette avsnittet skal jeg gjøre greie for oppgavens to teoretiske utgangspunkt. Det ene av dem er Hans J. Morgenthau neoklassiske realisme slik den er formulert i hovedverket "Politics among nations: The struggle for power and peace", som første gang ble publisert i 1948. Det andre er Janne Haaland Matlarys verdidiplomatiteori som bygger videre på liberalismen/idealismens ideer. Denne har hun publisert i rapport nummer 46 i Makt- og demokratiutredningens rapportserie fra august 2002.

Morgenthau stiller opp 6 prinsipper for den neoklassiske realismen (Morgenthau 1993:4-14; Jackson og Sørensen 2003:79-80). I et av prinsippene, punkt 3, peker han på at å handle i egeninteresse er en grunnleggende egenskap i den menneskelige naturen. Denne egenskapen er videre knyttet opp mot temaer som sikkerhet og overlevelse i det internasjonale samfunnet. Og som for de tidligste eksponentene av realismen er makt,

⁵ Norge hadde to regjeringer i perioden 1997-1999. En Arbeiderpartiregjering satt frem til oktober 1997. Denne ble etterfulgt av en regjering sammensatt av Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre.

bruk av makt og ivaretagelse av nasjonale interesser sentrale begreper i Morgenthau's neoklassiske realisme. Faktisk er søken etter makt den eneste grunnen til at statene driver med politikk internasjonalt, skriver Morgenthau (1993:29). Realismen åpner i liten grad for utenrikspolitisk handling i de tilfeller hvor viktige nasjonale interesser ikke er truet, og den viktigste av dem er statens sikkerhet og overlevelse (Matlary 2002:7-8). Realistene ser også på det internasjonale samfunnet som en anarkisk arena hvor maktsøkende suverene territorialstater søker å trygge og fremme sine egeninteresser (Knutsen 1995:32). Med utgangspunkt i denne tankegangen skulle ikke Norge ha involvert seg i out-of-area operasjoner, som den i Kosovo, med mindre viktige nasjonale interesser stod på spill.

Utgangspunktet for Matlarys artikkel (2002) var debatten på 1990-tallet om norsk utenrikspolitikk var dominert av realpolitiske interesser, som sikkerhet og økonomi, eller av verdidiplomatiske interesser som humanitær hjelp, fredsmegling og støtte til FN. Hovedtemaet i debatten var om det hadde skjedd et skifte i den norske utenrikspolitikken fra å legge vekten på de realpolitiske interessene til å vektlegge de verdidiplomatiske.

Som sagt har de utenrikspolitiske interessene tradisjonelt dreid seg om territoriell sikkerhet og økonomiske interesser. Dette er utgangspunktet for realismetradisjonen i studiet av internasjonal politikk, som jeg redegjorde for tidligere i dette avsnittet. En definisjon på en interesse er noe man forfølger på en strategisk måte og Matlary (2002:5) påpeker at interesser i våre dager også kan være verdibaserte. Det vil si at man fremmer et verdistandpunkt, eksempelvis menneskerettigheter, på en målrettet og strategisk måte. Målet utgjøres da av en norm eller verdi, og man lager en politisk plan for å oppnå dette målet. Det nye som skjedde utover 1990-tallet var at de verdibaserte interessene fikk en mye større plass enn før på den utenrikspolitiske dagsordenen, og da først og fremst i Vesten. I tillegg ble skillene mellom realpolitikken og verdidiplomati utvisket. I Norge hadde man på dette tidspunktet allerede hatt en lang tradisjon for å utøve verdidiplomati rundt omkring i verden. Blant annet vitner våre omfattende engasjementer innen fredsmegling og U-hjelp om dette (Matlary 2002:8).

Man kan peke på flere årsaker til fremveksten av verdidiplomatiet på den internasjonale arenaen de siste tiårene. Blant disse kan en nevne veksten i det multilaterale diplomatiet, som har medført at internasjonal politikk er blitt mer juridifisert. En annen årsak er innføringen av en rettighetsdiskurs, som innebærer at statene i større grad enn før må legitimere sine standpunkter. En stor økning i antallet internasjonale avtaler, samt fremveksten av nye aktører på den internasjonale arenaen er en tredje årsaksfaktor. En siste viktig årsak til utviklingen av verdidiplomatiet er at den politiske diskursen nå i større grad enn tidligere foregår i det offentlige rom. Denne diskursen er preget av verdier som menneskerettigheter og demokrati, og medfører at regjeringene i økende grad må fremme politiske standpunkter som samsvarer med dette i sin utenrikspolitikk. For Norges del var de store verdipolitiske engasjementene på 1990-tallet fredsprosessen i Midtøsten, og innsatsen på Balkan. Matlarys (2002:7) definisjon av verdidiplomati omfatter blant annet engasjement innen fredsmegling, fredsoperasjoner, bistand, demokratibyggning og menneskerettighetsarbeid.

Å være i besittelse av makt er sentralt for å kunne nå sine mål i utenrikspolitikken. Vi kan hovedsaklig skille mellom to typer av makt i studiet av internasjonal politikk. Det er den ”harde” makten som er sterkt knyttet til realismetradisjonen, og som i første rekke vektlegger behovet for å besitte mye av de militære og økonomiske maktmidlene. Den andre typen er den ”myke” makten som først og fremst er beskrevet av Joseph S. Nye (1990, 2004). Dagsordensetting, overtalelse, kritikk og demokratibyggning er de nye kildene til makt i utenrikspolitikken, ifølge talsmennene for verdidiplomatiet.

1.4 Avgrensning av oppgaven

I denne oppgaven skal jeg ta for meg en av de mange out-of-area operasjonene NATO har foretatt siden den første ble igangsatt i Bosnia i desember 1995⁶. Den jeg tar utgangspunkt i er Allied Force, som ble gjennomført i perioden mars til juni 1999. Jeg har

⁶ Dette var IFOR

valgt å legge hovedvekten på debatten som foregikk i Stortinget under Bondevik 1 regjeringen, som satt fra 17.oktober 1997 til 17.mars 2000. I denne perioden ble det nye strategiske konseptet vedtatt og den første out-of-area operasjonen uten FN-mandat igangsatt. Bondevik 1 var forøvrig en mindretallsregjering dannet av sentrumpartiene Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre. Jeg vil også se på de debattene som berører min problemstilling i tiden før Bondevik 1 regjeringen tiltrådte høsten 1997. Da hadde Norge en Arbeiderpartiregjering under ledelse av Thorbjørn Jagland. Jeg begynner fremstillingen min med Stortingets vårsesjon i 1997, og fortsetter frem til Stortingets vårsesjon i 1999.

I 1997-1999 var partifordelingen på Stortinget som følger: Arbeiderpartiet (Ap), Høyre (H), Fremskrittspartiet (Frp), Senterpartiet (Sp), Kristelig Folkeparti (Krf), Sosialistisk Venstreparti (SV), Venstre (V) og Rød Valgallianse (RV) som hadde en representant på Stortinget frem til valget høsten 1997. Mens Kystpartiet (Kp) fikk en representant på Stortinget etter valget i 1997 (Østbø 2001:186).

Jeg vil i liten grad berøre forhold og problemstillinger knyttet til andre internasjonale organisasjoner som FN, EU og OSSE med hensyn til det nye strategiske konseptet og konfliktene i Jugoslavia. Jeg vil heller ikke gå så mye inn på out-of-area operasjonenes forhold til folkeretten. Videre vil debatter andre steder enn i Stortinget også i liten grad bli drøftet i denne oppgaven.

1.5 Kilder og data

Empirien for å belyse oppgavens problemstilling har jeg hovedsaklig funnet i Stortingsforhandlingene, hvor det som blir sagt i debatter og spørretimer på Stortinget blir referert. Temaene jeg har fokusert på i denne forbindelsen er det nye NATO-konseptet fra 1997, borgerkrigene i Jugoslavia og Kosovo-konflikten. Jeg har også funnet noe materiale i Stortingsmeldinger samt i innstillinger fra forsvars- og utenrikskomiteene på Stortinget.

Noen taler og foredrag holdt av representanter fra de ulike regjeringene er tatt med, og jeg har også hentet endel informasjon fra ulike sider på internett.

1.6 Videre disposisjon av oppgaven

Den videre fremstillingen av oppgaven er som følger: I kapittel 2 presenterer jeg teoriene jeg skal anvende i drøftingen. Det er som tidligere nevnt den neoklassiske realismen og verdidiplomatiteorien. Deretter følger kapittel 3, som er oppgavens metodekapittel. Her ser jeg på forskningsdesign, utvalg av kilder og data samt forhold rundt validitet og reliabilitet. I kapittel 4 går jeg gjennom NATOs out-of-area politikk fra organisasjonen ble dannet i 1949, og frem til i dag. Jeg tar også for meg det strategiske konseptet fra 1999. Til slutt i kapittel 4 går jeg kort igjennom Jugoslavias oppløsning og gjør rede for bakgrunnen for operasjon Allied Force, våren og sommeren 1999. I kapittel 5, 6 og 7 følger drøftingen av den innsamlede empirien i lys av mine to teorier. Jeg tar da for meg debatten årvis, og presenterer den i kronologisk rekkefølge. Til slutt, i kapittel 8, følger en konklusjon og oppsummering av oppgaven.

Kapittel 2 Teori

2.1 Innledning

I dette kapitlet presenterer jeg de to teoriene som skal anvendes for å analysere empirien i denne oppgaven, nemlig den neoklassisk realismen og verdidiplomatiteorien. Først blir det en kort gjennomgang av historikken og generelle trekk ved de to teoriene her i dette innledningsavsnittet, deretter blir det gjort grundigere rede for dem i avsnittene 2.2 og 2.3. Jeg vil legge hovedvekten på teorienes syn på makt, det internasjonale samfunnet, samt menneskets natur og moral. I avsnitt 2.4 redegjør jeg for hvilke kriterier jeg følger når argumentene i debattene skal kategoriseres. Jeg setter her opp tre kategorier. Det er den realpolitiske, den verdidiplomatiske og en både og kategori av argumenter.

Den klassiske realismen, eller realpolitikk i Matlarys artikkel (2002), kan spores tilbake til det gamle Hellas og historikeren Tukydidis (Jackson og Sørensen 2003:70-72). På det tidspunktet han hadde sitt virke var Hellas sammensatt av en rekke bystater av ulike størrelser. Tukydidis la merke til at det var stor variasjon i hvor mye makt disse statene hadde. De få store statene hadde mer makt enn de små statene, og dette satte sitt preg på relasjonene mellom dem. Dette var også noe man fant igjen i forholdet mellom menneskene som ifølge Tukydidis var:

”.. highly unequal in their powers and capabilities to dominate others and to defend themselves.”

(Jackson og Sørensen 2003:71)

Denne ulikheten mellom statene, og menneskene, ble av Tukydidis ansett som noe ”naturlig” og uunngåelig. Og konsekvensen av dette var at både stater og mennesker måtte tilpasse seg den virkeligheten de levde i.

Av andre viktige bidragsytere til den klassiske realismen kan man nevne italienerne Niccolo Machiavelli og Francesco Guicciardini, som hadde sitt virke på 1500-tallet, samt Thomas Hobbes som levde i England på 1600-tallet. Både Machiavelli og Guicciardini var opptatt av å beskrive den virkeligheten, det vil si de menneskene og samfunnet de var omgitt av, og ikke gjøre seg opp meninger om hvordan samfunnet og menneskene ideelt sett burde være (Knutsen 1997:50). Machiavelli var også en av de første politiske tenkerne til å skille mellom ulike typer moral. En for herskeren, og en for de andre i samfunnet:

”In politics, and most particularly in interstate politics, there exist a different morality; it is governed by the self-interest and the security of the prince/state.”

(Knutsen 1997:45)

For Machiavelli var den viktigste politiske verdien nasjonal frihet. Det vil si at staten skulle være uavhengig av andre staters innflytelse, og statslederens viktigste oppgave var å ivareta statens egeninteresser og å forsvare dens frihet. Thomas Hobbes påpekte fra sin side det anarkiet som oppstod i det internasjonale samfunnet med opprettelsen av de suverene statene. Dette ga han betegnelsen ”The security dilemma”. Hobbes hevder at dette er en situasjon man ikke har noe middel for å unngå, og at det utgjør et permanent trekk ved det internasjonale samfunnet (Jackson og Sørensen 2003:72, 75).

Den realpolitiske tradisjonen fikk en ny renessanse i årene etter Den andre verdenskrig. Da under betegnelsen neoklassisk realisme, og med Hans J. Morgenthau som den fremste talsmannen (Jackson og Sørensen 2003:76-80). Realismen legger altså avgjørende vekt på statenes sentrale rolle i det internasjonale samfunnet, som er preget av anarki. For realistene er det ikke noe som står over statene på denne arenaen. De utgjør den grunnleggende enheten, og deres eksistens må forsvares med alle midler (Knutsen 1997:51).

Liberalismen oppstod i kjølvannet av den industrielle og vitenskapelige revolusjonen på 1700-tallet, og falt sammen med de moderne liberale statenes fremvekst. Blant de fremste bidragsyterne var engelskmennene John Locke, Jeremy Bentham og tyskeren Immanuel Kant. Menneskesynet hos liberalistene er optimistisk, preget av stor tro på rasjonalitet og fornuft, og på at menneskene i bunn og grunn vil hverandre godt. Troen på fremskritt for enkeltindividene til det beste for flertallet er et annet kjernepunkt hos liberalistene (Jackson og Sørensen 2003: 106-108).

Tilhengerne av denne tradisjonen viser til nødvendigheten av at statene og menneskene samarbeider til det felles beste på den internasjonale arenaen. Gjennom et slikt samarbeid, for eksempel i de internasjonale organisasjonene, kan man forebygge kriger og konflikter og skape grunnlag for fredelige sameksistens mellom verdens stater. Dette var tanken til den amerikanske presidenten Woodrow Wilson da han lanserte ideen om "The League of Nations" i 1919. Dette skulle være en møteplass for statene hvor man kunne løse felles problemer, og forebygge væpnede konflikter. Forsøket på å danne en slik organisasjon mislyktes i første omgang, men ble gjenopptatt etter Den andre verdenskrig gjennom opprettelsen av FN. Fokuset på folkeretten som en felles rettsnorm som må følges internasjonalt, overholdelse av internasjonale avtaler og fredelig konfliktløsning gjennom FN-systemet er andre sentrale punkter hos liberalistene. Særlig Sikkerhetsrådet vil her spille en viktig rolle, selv om dette er dominert av stormaktene (Jackson og Sørensen 2003:38-40,107).

I artikkelen "Veridiplomati- kilde til makt" (2002), publisert i forbindelse med makt- og demokratiutredningen, introduserer forfatteren Janne Haaland Matlary begrepet "verdidiplomati", som hun har avledet fra den liberalistiske retningen innen internasjonal relasjonsteori. Dette begrepet anvender hun for å beskrive en politikk som har hatt en lang tradisjon innen norsk utenrikspolitikk, men som særlig ble synlig utover på 1990-tallet.

Ifølge forfatteren innebærer verdidiplomati i stor grad et skifte bort fra de tradisjonelle

realpolitiske verdiene i utenrikspolitikken, som sikkerhet og økonomi. Innen verdidiplomatiet vektlegger man andre sider av utenrikspolitikken som humanitær hjelp, fredsmegling og samarbeid i de store internasjonale organisasjonene. En viktig årsak til dette skiftet finner man i at den politiske diskursen har flyttet seg fra de lukkede rom til offentligheten, og at politikerne dermed på en helt annen måte enn før må kunne legitimere statens utenrikspolitikk overfor folket og velgerne.

I og med dette skiftet fra realpolitikk til verdidiplomati har det også vært et skifte i hvilken makt som er den mest anvendbare på den internasjonale arenaen. Lenge var det den ”harde” makten, det vil si den som hadde sitt utgangspunkt i militær og teknologisk overlegenhet, som var den viktigste. Etter Den kalde krigens slutt har den ”myke” makten fått større betydning. De som utøver denne typen makt er i første rekke media og ulike ikke-statlige internasjonale organisasjoner (NGO). Den ”myke” makten springer ut fra disse aktørenes evne til å bestemme hvilke nyheter det skal fokuseres på, den såkalte dagsordensettingen, og hvem som får kritikk eller ros for sine standpunkter og handlinger på den internasjonale arenaen.

2.2 Neoklassisk realisme

Som tidligere nevnt hadde den neoklassiske realismen sitt utgangspunkt i mellomkrigstiden, og slo for alvor igjennom i tiden etter Den andre verdenskrig. Blant de viktigste bidragsyterne var E.H. Carr, Reinhold Niebuhr og Hans J. Morgenthau. Datidens idealistiske prosjekter med folkeforbundet og drømmen om en fremtid hvor det hersket et fredelig samarbeid mellom de ulike nasjonalstatene i Europa hadde fått et nådestøt gjennom historiske hendelser som fremveksten av Hitler-Tyskland på 1930-tallet, Den andre verdenskrigs lidelser og Stalins Sovjet etter krigen. I en verden preget av kampen mellom to supermakter, og med det som ble ansett som en stadig større trussel fra de kreftene som ønsket å spre kommunismen, ble den realistiske posisjonen dominerende fra 1945 og i de neste årtiene fremover (Jackson og Sørensen 2003:41-45).

Hans J. Morgenthau legger frem sin neoklassiske realisme teori i boken "Politics among nations" (1993). I begynnelsen påpeker han at formålet med den er å legge frem en teori om internasjonal politikk (1993:3). På de neste sidene skal jeg ta for meg den neoklassiske realismens syn på makt, den internasjonale arenaen samt menneskets natur og moral.

2.2.1 Makt

Hvordan man tilegner seg makt, hvordan man anvender den og hvordan man beholder den er et gjennomgangstema i realismen. Alle aspekter ved det internasjonale samfunnet, og enkeltmenneskenes liv, domineres av maktforhold. Ifølge realistene kan man aldri få for mye makt, og man må heller aldri gi fra seg noe av den makten man har tilegnet seg (Jackson og Sørensen 2003:68,77,103; Morgenthau 1993:37).

Realistene konsentrerer seg i første rekke om studiet av den "harde" makten. Det vil si den man har i egenskap av stor militær slagkraft og teknologisk overlegenhet, samt økonomisk styrke (Matlary 2002:22). Og realistene definerer ofte makt ut fra hvilke ressurser en stat har kontroll over. Blant de viktigste ressursene kan man nevne statens areal, befolkningens størrelse, økonomisk styrke, politisk stabilitet, kontroll med viktige naturressurser og militære kapasiteter (Nye 1990:26; Baldwin 2002).

Morgenthau peker også på at internasjonale forhold er preget av kampen om makt, og lite annet:

"International politics, like all politics, is a struggle for power. Whatever the ultimate aims of international politics, power is always the immediate aim."

(Morgenthau 1993:29)

Videre understreker Morgenthau at statene og deres ledere må ha makt for å nå sine mål:

“...whenever they strive to realize their goal by means of international politics, they do so by striving for power.”

(Morgenthau 1993:29)

Dette var synspunkter som blant annet Machiavelli og Hobbes hadde uttrykt noen århundrer tidligere (Jackson og Sørensen 2003:68). Men ifølge Morgenthau er ikke alle forbindelser mellom statene på den internasjonale arenaen basert på utøvelse av makt, og graden av deltakelse på denne arenaen varierer etter sak og tid (Morgenthau 1993:29-30).

Morgenthau (1993:30) har gitt følgende definisjon på politisk makt:

”When we speak of power, we mean man`s control over the minds and actions of other men. By political power we refer to the mutual relations of control among the holders of public authority and between the latter and the people at large.”

Den politiske makten utøves på bakgrunn av utdeling av fordeler, frykt for sanksjoner eller respekt overfor de institusjonene eller menneskene som utøver makten. Og Morgenthau skiller mellom makt og innflytelse, makt og tvangsmakt, anvendbar og ikke anvendbar makt og mellom legitim og illegitim makt (Morgenthau 1993:30-31).

2.2.2 Den internasjonale arenaen

Ifølge de neoklassiske realistene er den internasjonale arenaen preget av den kontinuerlige kampen mellom mennesker og stater om å forsvare sine egeninteresser, og å tilegne seg makt. Det viktigste for statene under de rådende forholdene er å sikre sin egen sikkerhet og overlevelse i det internasjonale samfunnet hvor moral eller humanitet ikke har noen plass. Og i denne kampen er alle midler tillatt. En stat har ingen andre forpliktelser i det internasjonale samfunnet enn å ivareta sine egne interesser. Man kan for eksempel aldri stole helt på de andre statene, selv om man har inngått forpliktende avtaler med dem. Det er hva som er i den nasjonale interesse som til enhver tid er avgjørende for statens

utenrikspolitiske beslutninger. Internasjonale forhold er som nevnt grunnleggende konfliktfylte, og disse konfliktene ender som regel opp i krig mellom statene. En hovedårsak til denne situasjonen er at det ikke finnes eller lar seg gjøre å opprette en verdensregjering. De neoklassiske realistene ser heller ingen mulighet for at dette er en situasjonen som kan endres på sikt, siden eksistensen av de suverene statene i et internasjonalt anarkisk system er et permanent trekk ved det internasjonale samfunnet (Jackson og Sørensen 2003:41-42,44,68-69, 76-79, 103; Morgenthau 1993:3,29).

De suverene statene utgjør altså de grunnleggende enhetene, og de fremste aktørene, på den internasjonale arenaen. De store internasjonale organisasjonene, som FN og EU, samt ulike NGOer spiller liten eller ingen rolle her. Morgenthau legger også vekt på at menneskene bare kan føle seg trygge innenfor grensene av den suverene staten. Denne er en garantist for at borgerne kan leve sine liv i frihet på den måten de selv velger, og uten frykt for overgrep fra andre stater side. Men det hersker som sagt en stor grad av ulikhet med hensyn til styrke mellom statene (se s.8). Den internasjonale arenaen domineres av noen få stormakter som gjør det de vil, mens de mindre statene i større eller mindre grad må tilpasse seg de store statenes politikk (Jackson og Sørensen 2003:42,68-69,76; Morgenthau 1993:8).

2.2.3 Menneskets natur og moral

Menneskets natur utgjør et sentralt element i den neoklassiske realismen. Slik det internasjonale samfunnet fremstår for oss i dag er det et direkte resultat av den menneskelige naturen, hevder Morgenthau. Ifølge ham har ikke denne endret seg siden tidenes morgen (1993:3-4). Som Jackson og Sørensen (2003:42) formulerer det:

”Human nature is plain bad; that is the starting-point for realist analysis.”

Menneskene er ifølge Morgenthau maktsøkende individer som handler i ren

egeninteresse⁷. Dette karaktertrekket hos menneskene fører lett til at de kommer i konflikt med hverandre, og dette igjen danner grunnlaget for maktpolitikken som er et kjernepunkt hos alle realister (Jackson og Sørensen 2003:42,76-77).

De neoklassiske realistene har også et syklisk syn på historien. Det vil si at hver ny generasjon gjør de samme feilene så lenge de suverene statene er dominerende på den internasjonale arenaen. Stater kan riktignok leve i fred med hverandre i århundrer men nå og da bryter denne freden sammen, og da resulterer det som regel i krig mellom dem (Jackson og Sørensen 2003:43-44; Morgenthau 1993:7).

Morgenthau (1993:12) legger, som Machiavelli (Jackson og Sørensen 2003:73), vekt på at man må skille mellom to typer moral. En gjelder for den private sfæren, det vil si for borgerne, og en annen gjelder for den offentlige sfæren som er staten og dens ledere:

”Political ethics allows some actions that would not be tolerated by private morality.”

(Jackson og Sørensen 2003:77)

Statslederne må ikke følge den private moralen i sitt arbeide med å styre nasjonen, advarer både Machiavelli og Morgenthau. Dette kan medføre stor ulykke for dem, og for statens befolkning. Det er landets borgere statslederne først og fremst har et ansvar overfor. Faktisk vil det i enkelte tilfeller være tvingende nødvendig for lederen av en nasjon å utføre handlinger som klart bryter med den private moralen, for eksempel menneskerettighetene, hvis dette tjener statens interesser (Morgenthau 1993:12).

Det som er et hovedpoeng er at statsledere må ta politiske avgjørelser med den informasjon de har der og da, og ingen situasjoner beslutningstakerne står overfor er like. Dette kan føre til at en avgjørelse som på et tidspunkt virker riktig, senere viser seg ikke

⁷ Morgenthau gir i denne sammenhengen menneskene betegnelsen *animus dominandi* (Det maktsøkende mennesket) (Jackson m.fl 2003:76).

å være det (Jackson og Sørensen 2003:77-79). De neoklassiske realistene legger også vekt på at hver nasjon opererer med sin egen moralske målestokk. Det finnes altså ikke noen universell moral, ifølge dem (Morgenthau 1993:13).

2.3 Verdidiplomati

Med Den andre verdenskrigs slutt vokste det også frem en ny tro på at de liberalistiske ideene igjen ville bli dominerende på den internasjonale arenaen. Dette ga seg blant annet utslag i opprettelsen av FN, IMF og EU samt en rekke andre internasjonale organisasjoner og avtaler som hadde som formål å fremme samarbeid mellom verdens stater. Igjen ble det lagt vekt på at samhandel og samarbeid mellom nasjonene var den beste oppskriften på hvordan man kunne skape en fredeligere verden. Men til tross for disse initiativene ble altså den realistiske posisjonen ledende under Den kalde krigen (se s.11). Når denne tok slutt rundt 1990 fikk troen på global spredning av liberalistiske verdier som demokrati og menneskerettigheter ny kraft (Jackson og Sørensen 2003:107; Knutsen 1997:234-235; Matlary 2002:5).

Verdidiplomati er et begrep Matlary introduserer i artikkelen “Verdidiplomati-kilde til makt?” (2002), som en betegnelse på en trend i norske utenrikspolitikk som ble synligere utover 1990-tallet. I artikkelen gir hun følgende definisjon av verdidiplomatiet:

”Med verdidiplomati forstår vi her en utenrikspolitisk portefølje som omfatter fredsmegling, fredsoperasjoner, bistand, demokratibyggning og menneskerettighetsarbeid, både multilateralt og bilateralt.”

(Matlary 2002:7)

På de neste sidene går jeg igjennom verdidiplomatiets syn på makt, det internasjonale samfunnet og menneskets natur og moral.

2.3.1 Makt

Tradisjonelt har den ”harde” makten vært den dominerende på den internasjonale arenaen. Men etter Den kalde krigens slutt har det utviklet seg nye typer, og kilder til, makt i internasjonal politikk. Hovedgrunnen til dette er at den ”harde” makten er for kostbar å anvende, både i form av penger og prestisje. Den er også uegnet for å løse mange av de felles problemene man står overfor i verden i dag, som miljøproblemene og spredningen av epidemier. Makten sitter heller ikke lenger eksklusivt i hendene på de store statene, men finnes også hos en rekke private aktører og mindre stater. I dagens verden er det faktorer som statens teknologiske nivå, kvalitet på utdanningssystemet og økonomiske vekst som er bestemmende for hvor mye makt en stat har (Nye 1990:29-30, 182,187; 2004:14,18-21).

Joseph S. Nye (1990) definerer makt på følgende måte:

“..the ability to achieve one`s purpose or goals.”

(Nye 1990:25-26)

I boken ”Bound to lead” (1990:32) introduserer han begrepet ”myk” makt for å beskrive den makttypen som har fått økt relevans på den internasjonale arenaen de siste tiårene⁸. Denne makten hviler på ideen om at aktør B gjør det aktør A vil han skal gjøre, fordi B ønsker det av egen fri vilje. Som Nye (2004:5) sier det:”Soft power rests on the ability to shape the preferences of others.” Grunnen til at B handler som han gjør er at A gjennom å sette den politiske dagsordenen, ved å ha en attraktiv kultur og ideologi samt evnen til å fastsette regler som blir ansett som legitime og moralsk riktige, er med å bestemme Bs preferanser på den politiske arenaen. Dette er det Nye (1990:31-33) sikter til når han sier at aktører er i besittelse av myk makt⁹.

⁸ Bruk av den myke makten har forøvrig en lang tradisjon i internasjonal politikk. Nye (2004:100) viser til eksempler på at stater har anvendt myk makt så tidlig som på 1600 og 1700-tallet.

⁹ Matlary (2002:22-23) betegner denne typen makt for ”overtalelsesmakt” i sin artikkel.

For å tilegne seg myk makt i det internasjonale samfunnet er det viktig for aktørene å spille på positive verdier som demokrati, menneskerettigheter og respekt for andres meninger. De som anvender denne nye typen makt er som regel de som ikke er i besittelse av de tradisjonelle harde maktmidlene. Det vil si ulike ikke-statlige organisasjoner (NGO), internasjonale organisasjoner (IO), presse og media samt stater som engasjerer seg innen det offentlige diplomati¹⁰. For at den myke makten skal ha en effekt er det viktig at den utøves multilateralt gjennom internasjonale organisasjoner, og at den som anvender den er konsekvent og ikke handler i egeninteresse. Man må også være en aktiv deltager i prosesser, og handle legitimt samt å være en god internasjonal borger. Det er den myke makten som er den synlige i det offentlige rom i våre dager (Matlary 2002:23-24, 28, 31; Nye 2004:32)¹¹.

Men en ulempe med den myke makten er ifølge Nye (2004:99-100) at den er vanskeligere å anvende og å se resultatene av enn den harde makten:

”Soft power resources are slower, more diffuse, and more cumbersome to wield than hard-power resources.”

Den myke og harde makten henger dessuten nært sammen. Hvis en aktør reduserer bruken av den harde makten kan dette øke hans andel av myk makt. Nye hevder at den myke makten er blitt like viktig som den harde makten i dagens internasjonale politikk. Og som et resultat av denne utviklingen er statenes evne til å nå sine mål på den internasjonale arenaen svekket. Vest-Europa er i dag hovedarenaen for anvendelse av den myke makten, og Norge er et av de landene i verden som har tilegnet seg mest av denne typen makt blant annet gjennom aktiv deltakelse innen internasjonalt freds- og utviklingsarbeid (Nye 2004:112).

¹⁰ Med betegnelsen ”offentlig diplomati” sikter Matlary (2002:20) til en utenrikspolitikk som utøves i offentligheten, med innsyn og debatt blant andre aktører enn de som tradisjonelt har utformet et lands utenrikspolitikk.

¹¹ Matlary har publisert en interessant artikkel om den myke makten i Aftenposten den 8. desember 2006. Artikkelen finnes på denne linken: <http://www.aftenposten.no/meninger/article1562235.ece>

2.3.2 Den internasjonale arenaen

Det internasjonale samfunnet gjennomgikk store forandringer i løpet av 1990-tallet. Blant de viktigste var oppløsningen av Sovjetimperiet, fremveksten av markedsliberalismen og utviklingen av ny informasjonsteknologi. Disse endringene førte til dannelsen av en rekke nye territorialstater samt over- og understatlige aktører, som dukket opp på den internasjonale arenaen. Selv om statene fortsatt er de dominerende enhetene, i alle fall de største, så utfordrer de nye nasjonale og internasjonale aktørene¹² statenes maktmonopol på denne arenaen. Og med god hjelp av nyvinningene innen kommunikasjonsteknologien¹³ har disse organisasjonene i økende grad dannet seg internasjonale nettverk.

De nye aktørene omfatter internasjonale statlige organisasjoner (IGO) som FN, EU, WTO og NATO. Internasjonale ikke-statlige organisasjoner (INGO) som Røde kors og Leger uten grenser. Understatlige aktører som fylkeskommuner og kommuner og multinasjonale konserner som Statoil og Shell. De overstatlige aktørene har eksistert en stund, men etter Den kalde krigens slutt har de fått sine roller endret og styrket (Knutsen 1999).

I tiden etter 1945 har det internasjonale samfunnet blitt sterkere regulert gjennom opprettelsen av et stort antall internasjonale organisasjoner og inngåelsen av en mengde avtaler, traktater, konvensjoner og fastsettelse av normer statene imellom. Et resultat av dette er at det er blitt vanskeligere for statene å handle ut fra rene nasjonale interesser¹⁴. Statene må i mye større grad enn tidligere rettferdiggjøre sine standpunkter ut i fra de gjeldende normene og reglene i det internasjonale samfunnet. De som ikke innretter seg etter disse kan i verste fall bli utsatt for politiske og økonomiske sanksjoner. At man blir utsatt for slike sanksjoner vil ha negative konsekvenser for statenes omdømme og senere

¹² De nye aktørene kom på banen allerede på 1970-tallet, og har fått økende innflytelse på utformingen av staters politikk innen en rekke felter (Nye 1990:175-176,178-179;2004:90-97).

¹³ Innføringen av internett har ifølge Nye (2004:92) betydd mye for utviklingen vi har sett de siste tiårene.

¹⁴ Det er blitt vanligere å argumentere med at alle verdens stater har endel fellesinteresser. Dette er problemområder som bare kan løses gjennom felles innsats og samarbeide. Eksempel på dette er bevaring av miljøet (Nye 1990: 186-187)

muligheter for samarbeide med andre stater og internasjonale organisasjoner. At man er demokratiske rettsstater som respekterer menneskerettighetene er blitt en inngangsbillett til det gode internasjonale selskap, og det har vist seg at statene for det meste innretter seg etter normene om å være en god verdensborger (Matlary 2002: 15-16,24-27).

En annen viktig endring ifølge Matlary (2002:7) er at verdi-agendaen er blitt mer sentral i internasjonal politikk nå enn tidligere. Denne dreier seg om å fremme verdier som fred, demokrati og menneskerettigheter verden over. Årsaken til dette er utviklingen av det offentlige diplomati (s.18). Det vil si at borgerne i mye større grad enn før har muligheter for å påvirke sitt lands utenrikspolitiske beslutninger. Matlary (2002:7) skriver dette om følgene for utenrikspolitikken:

”Den økte graden av offentlighet gjør at stater i dag bør spille positive roller i denne typen utenrikspolitikk selv om de ikke engang er særlig motivert for dette.”

Den globaliserte pressen og media har vært viktige faktorer i fremveksten av verdidiplomatiet, og spiller en sentral rolle i spredningen av de nye rettighetene og verdiene på den internasjonale arenaen. De overvåker og kritiserer stater og politikere som ikke respekterer disse rettighetene, og de lar ikke-statlige aktører (NGOer) slippe til med sitt syn på ulike problemer. De bidrar også til demokratiseringen av utenrikspolitikken gjennom å bringe nyheter og debatter inn i den alminnelige borgers hjem. Gjennom medias fokusering må de som utformer utenrikspolitikken forholde seg til nasjonal, og internasjonal opinion på en helt annet måte nå enn tidligere (Matlary 2002:14,17,25).

2.3.3 Menneskets natur og moral

Menneskets natur blir ikke direkte berørt i Matlarys artikkel, og man har dermed få holdepunkter for å si noe om verdidiplomatiets syn på dette. Men hvis man tar utgangspunkt i det som sies om de verdiene man ønsker å fremme gjennom

verdidiplomatiet, med stor vekt på demokratisering og menneskerettigheter, så ligger man nært opp til liberalismens verdier. Jeg tar det da forgitt at dette også omfatter synet på menneskets natur (Matlary 2002:2,7, 24,28).

Av Matlarys artikkel (2002) går det frem at moralsk motivering er et sentralt punkt hos de som utøver verdidiplomatiet i utenrikspolitikken. Representanter for denne retningen hevder de først og fremst ønsker å gjøre godt, og å hjelpe andre mennesker rundt omkring i verden gjennom sitt engasjement. Spredningen av positive verdier som demokrati, fred og rettsstatsprinsipper til alle land er her helt sentrale momenter. Det åpne diplomatiet som har utviklet seg utover 1990-tallet har medført at det er vanskeligere for statene å benytte seg av en annen moralsk standard i utenrikspolitiske saker, enn den borgerne måtte ha. Dette åpner for at det må ligge en felles moral til grunn mellom de som utformer denne politikken og borgerne (Matlary 2002:2,6-7,14-15,24).

Generelt legger liberalistene vekt på at det må være en felles moral for statene, deres ledere og folket. På denne måten kan man sikre seg at de politiske avgjørelsene som blir tatt er til det beste for mennesker verden over. Tilhengerne av denne retningen fokuserer altså på de positive sidene hos menneskene. De er fornuftige og rasjonelle vesener, vil hverandre godt, og har et ønske om å samarbeide til det felles beste. Så også på den internasjonale arenaen (Jackson og Sørensen 2003:39, 77, 106-107).

2.4 Kategoriseringen av argumentene

For at man skal kunne gjennomføre drøftingen er det avgjørende at man kan identifisere og kategorisere de argumentene som er brukt i debattene. Først kan det være på sin plass å påpeke at det kan være forbundet med en del vanskeligheter å sette opp eksakte kategorier for dem. Grunnen til dette er at det hersker en flytende grense mellom de ulike argumentene (Matlary 2002:6, 13). I mitt materiale var det heller ikke uvanlig å finne at argumenter som kunne plasseres innen begge de teoretiske perspektivene kom fra samme

debattant i det samme innlegget. Jeg skal her kort gjøre greie for hvilke kriterier jeg vil bruke for å kunne plassere argumentene i den ene eller andre kategorien.

2.4.1 Neoklassisk realisme argumenter

Hvis deltageren i debattene argumenter ut i fra at det er viktig å bevare et godt forhold til våre viktigste allierte, eksempelvis USA og Storbritannia, til de andre medlemmene i NATO-alliansen generelt, ivareta norsk sikkerhet i snever forstand¹⁵, følge internasjonale lover og regler som et middel til å binde de store statene¹⁶ og at man stiller seg kritisk til at løsningene på konflikter bare kan oppnås gjennom ensidig og sterk vektlegging av multilateralt diplomati i internasjonale organisasjoner så vil jeg kategorisere dette som et neoklassisk realisme argument.

2.4.2 Verdidiplomati argumenter

Hvis man i debatten derimot argumenterer ut fra at en i utenrikspolitikken først og fremst må ivareta humanitære og moralske hensyn, fremme demokrati og menneskerettigheter, forsøke å skape et fredeligere verdenssamfunn gjennom aktiv deltakelse i fredsmegling og fredsoperasjoner, engasjerer seg i bilateralt samarbeid med andre land og multilateralt samarbeid i internasjonale organisasjoner så vil jeg kategorisere dette som et verdidiplomatisk argument. Det samme gjelder hvis deltagerne i debattene argumenterer ut ifra nødvendigheten av at man handler i overensstemmelse med internasjonal rett. Da tenkt på som fellesnormer som alle statene bør følge til det beste for alle, og uansett om vi direkte tjener på det selv.

2.4.3 Både og argumenter

Det bør også nevnes at noen argumenter passer inn i begge kategoriene. Et eksempel på

¹⁵ Det vil si det som bare angår Norges territoriale sikkerhet. Man vektlegger da sikring av nasjonens grenser mot ytre farer. Først og fremst da angrep med bruk av militære makt (Matlary 2002:7-8).

¹⁶ Dette går under betegnelsen ”småstatsperspektivet”, og har i lang tid vært en sentral tanke i norsk utenrikspolitikk. I korthet går dette ut på at verdens småstater søker å binde de store statene gjennom å formalisere og forsterke internasjonale regler. På denne måten kan småstatene trygge sin overlevelse i verdenssamfunnet. For en utfyllende beskrivelse av dette begrepet se Torbjørn L. Knutsen: Norges utenrikspolitikk (1995:33) og Rolf Tamnes: Oljealder 1965-1995 (1997:342-346)

dette er når man argumenterer ut fra hensynet til FN, samt folkeretten eller internasjonal rett. FN er en arena hvor verdens stater både fremmer sine egne snevre interesser, og hvor man søker å løse fellesskapets interesser (Skogmo 1985:161, 165).

Norge har helt siden FNs opprettelse søkt å finne frem til løsninger på internasjonale problemer gjennom å gi støtte, og å være en aktiv deltaker i verdensorganisasjonens virksomhet (Skogmo 1985:145). Man kan tenke seg flere årsaker til en slik holdning fra norsk side. Blant annet kan det nevnes at en liten nasjon som Norge har en egeninteresse av å styrke reglene for hvordan statene opptrer internasjonalt, for på den måten å binde de store statene (Knutsen 1995:33). Dette utgjør den realpolitiske siden av dette standpunktet. Men denne holdningen har også en idealistisk side hvor Norge ønsker å være en pådriver for økt samarbeide mellom verdens stater, og samtidig fremstå som en stat som forvalter en høy moralsk standard på den internasjonale arenaen (Skogmo 1985:162).

Folkeretten kan være et verdidiplomatisk argument i den grad man ønsker at alle verdens stater, uansett styrkeforhold, skal overholde de samme rettsreglene internasjonalt. Men det kan og være et realpolitisk argument ved at småstatene ønsker å binde de store statene gjennom innføringen av regler for internasjonal atferd, og på den måten å sikre sin egen posisjon på den internasjonale arenaen (Knutsen 1995:33).

Kapittel 3 Metode

3.1 Innledning

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for oppgavens metodiske tilnærming. Først går jeg igjennom forskningsdesignet i avsnitt 3.2, deretter presenterer jeg mitt utvalg av kilder og data i avsnitt 3.3. I dette avsnittet vil jeg også gjøre greie for fordeler og ulemper ved mitt utvalg av empiri. I det siste avsnittet 3.4 gjør jeg så rede for validiteten og reliabiliteten i oppgaven

3.2 Forskningsdesign

Oppgavens forskningsdesign blir bestemt av en rekke forhold som målsettingen med oppgaven, problemstillingen og arbeidsforhold. Det vil si hvilke ressurser man har til rådighet for å utføre den (Andersen 1990:113-114). Yin (2003:19) har gitt følgende definisjon av forskningsdesign:

”A research design is the logic that links the data to be collected (and the conclusions to be drawn) to the initial questions of the study.”

Spørsmålet om forskningsdesign dreier seg ifølge Yin (2003:21) om minst 4 elementer: hvilke spørsmål man skal studere, hvilke data som er relevante, hvilke data man skal samle inn og hvordan man analyserer disse dataene. Når det kommer til formålet med forskningsdesignet så er det:

“...to help to avoid the situation in which the evidence does not address the initial research questions.”

(Yin 2003:21)

Denne oppgaven blir lagt opp som en single case-studie. Yin (2003:13) har gitt følgende definisjonen på denne typen undersøkelser:

”A case study is an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon within its real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident.”

Ifølge Yin (2003:14-15) og Andersen (1990:125) kan case-studier både anvendes innen, og inkludere elementer av, kvalitative og kvantitative undersøkelser. Det er prosesser og endringer over tid som står sentralt i denne typen studier (Andersen 1997:34).

Case-studier er best egnet når man ønsker å finne svar på spørsmål om hvordan noe skjer eller oppfattes, og når forskeren har liten kontroll over det som hender. Når man vil finne svar på hvorfor noe skjer bør man heller bruke et kvantitativt undersøkelsesopplegg (Yin 2003:1; Andersen 1997:34).

En case-studie medfører et intensivt forskningsopplegg, noe som betyr at man i et slikt studie konsentrerer seg om en eller noen få enheter og mange variabler. Det vil si at man går i ”dybden” og ikke i ”bredden” i denne typen undersøkelser. Fordelene med et slikt intensivt opplegg er at man får stor detaljkunnskap om den enheten man undersøker. I tillegg får man god anledning til å se enheten i et helhetsperspektiv, og man kan gjennom slike studier få muligheter til å danne seg bilder av utviklingsforløp (Hellevik 2002: 97-98).

En annen fordel med case-studier er at man kan anvende data fra flere ulike kilder, for å belyse problemstillingen. Yin (2003:83-97) identifiserer 6 kilder i sin bok. Dette er dokumenter, arkiver, intervju, direkte observasjon, deltakende observasjon og fysiske gjenstander. Det at man kan anvende flere ulike datakilder er med på å øke undersøkelsens validitet. Yin (2003:98) nevner også noen andre fordeler:

”The use of multiple sources of evidence in case studies allows an investigator to address a broader range of historical, attitudinal, and behavioral issues.”

Ulemper med case-studier, eller intensive opplegg, er blant annet at det kan bli vanskelig å teste ut hypoteser i en forklarende undersøkelse. Et annet minus ved kvalitative opplegg er at det kan bli vanskelig å få oversikt over de store datamengdene. Mitt case er et teoretisk fortolkende studie. Jeg bruker da begreper og teoretiske sammenhenger til å oppsummere eller strukturere et empirisk materiale.

Den sterkeste kritikken av case-studier går på at funnene man gjør er vanskelig å generalisere. Her er man inne på spørsmålet om ekstern validitet som omhandler holdbarheten av generaliseringer (Hellevik 2002:191). Dette standpunktet har blitt tilbakevist av blant andre Yin (2003:37-38), og Andersen (1990:125-126). Yin hevder at man kan generalisere både ut fra single og multiple case-studier. Case-studie generaliseringen baserer seg da på en analytisk eller teoretisk representativitet, og ikke en statistisk som i andre typer av opplegg (Andersen 1997:14).

Oppgaven blir lagt opp som en kvalitativ analyse av den norske Stortingsdebatten, som foregikk i perioden 1997-1999, omkring NATOs out-of-area konsept og norsk deltakelse i operasjon Allied Force. Grønmo (1996:105) skriver om denne typen opplegg at de kan bestå av ulike metoder som deltakende observasjon, uformelle intervjuer eller kvalitativ innholdsanalyse. Siktemålet er å få frem en helhetlig forståelse og analytiske beskrivelser av de spesifikke forholdene. Kvalitative undersøkelser egner seg også godt for å utvikle hypoteser og teorier. Forholdet til kildene er preget av nærhet, sensitivitet og åpen interaksjon. Man legger stor vekt på tilgjengelighet til den enkelte undersøkelsesenheten, og en fullstendig registrering av den informasjonen som er relevant for oppgavens problemstilling. Denne typen analyser er basert på prinsippet om tilgjengelighet til all relevant informasjon. Videre går analysen og tolkningen av materialet parallelt med datainnsamlingen. Begreper, kategorier og typologier er de viktigste elementene i

analysen, og man legger stor vekt på å forstå ulike kategoriers mening og innhold (Grønmo 1996:105).

3.3 Kilder og data

Forskningsdesignet er bestemmende for hvordan man samler inn data til denne typen undersøkelser (Andersen 1990:129). Man kan i hovedsak skille mellom to typer av kilder. Det er de primære kildene og de sekundære kildene. De primære kildene er data som er samlet inn for den bestemte undersøkelsen, mens sekundære kilder er de som allerede foreligger. Fordelen med de primære kildene er at data er godt tilpasset undersøkelsen de skal brukes i, mens ulempen er at det er både tids- og kostnadskrevende å samle dem inn. Fordelene med de sekundære kildene er at de kan være lette å få tak i, og at de er klare til bruk. Ulempen er at de kan passe dårlig for den undersøkelsen man skal anvende dem i (Hellevik 2002:100-103).

Mine primærkilder består av Stortingsmeldinger, innstillinger til Stortinget fra forsvars- og utenrikskomiteene, stortingsforhandlinger (referat fra debattene i Stortinget) samt foredrag og taler holdt av representanter fra ulike regjeringer. Langtidsmeldingen for forsvaret for perioden 1999-2000, Stortingsmelding nr.22 (1997-1998), og Norges offentlige utredning (NOU) 2000:20 "Et nytt forsvar" er også tatt med her. Materialet jeg har innhentet dekker perioden fra Stortingets vårsesjonen 1997, og frem til vårsesjonen 1999.

De offentlige dokumentene jeg anvender i analysedelen av denne oppgaven uttrykker partiers, og enkeltpersoners meninger om dette temaet. Det er et kjennetegn på denne typen dokumentasjon at den kan lide av manglende objektivitet, og at den er selektiv med hensyn til den informasjonen som blir gitt. De kan fortelle oss deler av, men ikke den fulle sannheten. Det er også viktig å være klar over den sosiale konteksten dokumentene er produsert i, og på hvilken gruppe mennesker de egentlig er beregnet for. Dokumentene

er altså ikke først og fremst produsert for mitt formål, men noen andres. Så lenge de anvendes med de forbehold jeg nevner her utgjør de et godt utgangspunkt for denne oppgaven (Harrison 2001:124-129, 132).

3.4 Validitet og reliabilitet

Validitet og reliabilitet er to faktorer som er av avgjørende betydning for enhver undersøkelses holdbarhet. Jeg skal nå kort gjøre rede for begge begrepene i begynnelsen av dette avsnittet. Om validitet skriver Ottar Hellevik følgende i sin bok (2002:183):

”Validiteten avhenger av hva det er som er målt, om dette er de egenskapene problemstillingen gjelder. Validiteten betegner altså datas relevans for problemstillingen i undersøkelsen.”

En fordel med case-studier er at man, som nevnt i avsnitt 3.2, kan anvende data fra flere ulike kilder. Det at man kan anvende flere ulike datakilder er med på å øke undersøkelsens validitet. Det kan derfor være et problem at jeg i denne oppgaven bare har benyttet meg av dokumenter. Oppgavens validitet kunne styrkes hvis jeg for eksempel hadde gjennomført noen intervjuer med noen av de som deltok i Stortingsdebattene.

En ulempe med case-studier er ifølge Yin (2003:109) at:

”Analyzing case study evidence is especially difficult because the strategies and techniques have not been well defined.”

Det er muligheter for at jeg feiltolker de tekstene jeg benytter meg av i denne oppgaven (Hellevik 2002:346). Et middel for å avhjelpe dette problemet er å ha klare henvisninger der hvor jeg har sitater så de kan etterprøves av andre. Et alternativ kunne være å benytte en kvantitativ innholdsanalyse på det materialet jeg har samlet inn. Men et hovedproblem

med denne typen av analyse er at det kan være vanskelig å identifisere enhetene, i mitt tilfelle argumenter, i undersøkelsen. Man kan altså få problemer med å definere, og å avgjøre når det foreligger et argument i mitt datamateriale ved bruk av kvantitativ innholdsanalyse (Hellevik 2002:174, 176).

Når det gjelder reliabiliteten så bestemmes den av hvordan man har gjennomført målingene av datamaterialet. Ifølge Hellevik (2002:183) siktes det til nøyaktigheten i de ulike operasjonene i forbindelse med måleprosessen. Spørsmålet en stiller seg er altså i hvilken grad dataene man har samlet inn til en undersøkelse er pålitelige. Yin (2003:37) sier dette om realibilitet:

”The objective is to be sure that if a later investigator followed the same procedures as described by an earlier investigator and conducted the same case study all over again, the later investigator should arrive at the same findings and conclusions.”

Han legger til at formålet med å ha et reliabilitetsmål er:

“The goal of reliability is to minimize the errors and biases in a study.”

(Yin 2003:37)

De to begrepene validitet og reliabilitet henger forøvrig nært sammen:

”Høy reliabilitet er en nødvendig forutsetning for at data skal ha høy validitet.”

(Hellevik 2002:53)

Jeg har i denne oppgaven anvendt det jeg har funnet av dokumenter som omhandler den norske holdningen, i Stortinget og regjeringen, til out-of-area spørsmålet. Men dette bildet er av flere grunner ikke komplett. For det første eksisterer det en del materiale fra denne debatten som ikke er tilgjengelig for offentligheten. Dette er for eksempel tilfelle med

saker som blir tatt opp i den utvidede utenrikskomiteen. Her er forhandlingene hemmelige, og det som er sagt blir ikke offentliggjort før mange år etter de aktuelle temaene er debattert (Stavang 2002:178). Det er nok også sagt mye i andre fora, for eksempel innad i regjeringen, som heller ikke har kommet eller noen gang vil komme i offentlighetens lys.

Jeg har blant annet benyttet meg av Stortingsmeldinger for å belyse problemstillingen i denne oppgaven. Dette er dokumenter som er utarbeidet av regjeringen, og som formidler et politisk budskap. De kan dermed ikke regnes som nøytrale kilder for informasjon, og må behandles deretter. Yin (2003:87) sier følgende om denne typen av dokumenter:

”, you need to remember that every document was written for some specific purpose and some specific audience other than those of the case study being done.”

I tillegg har man det materialet som jeg ikke har tatt med i denne oppgaven. Det vil si det som ble sagt og skrevet i pressen og i media, utenfor Stortingssalen og innad i regjeringen. Grunnen til at jeg har utelatt enkelte kilder er at jeg har ønsket å rette fokus mot Stortingsdebattene og få frem synet til politikerne og de politiske partiene i spørsmålet om out-of-area slik det kom til uttrykk i disse debattene. Utvalget av kilder er også et spørsmål om ressurser. Å innhente alle de kildene som kunne belyst min problemstilling ytterligere ville vært en nærmest uoverkommelig oppgave.

Oppgavens kilder ble valgt ut med tanke på at jeg ønsket å fange opp hvert enkelt av de argumentene som ble brukt i Stortingsdebattene, i foredrag holdt av regjeringsmedlemmer og i dokumenter fra Stortinget og regjeringen hvor out-of-area spørsmålet ble berørt i tidsperioden 1997-1999. Disse argumentene dannet så utgangspunktet for min analyse. Det som gjør et teoretisk fortolkende case-studie så velegnet i mitt tilfelle er at man på en grei måte fanger opp nyansene i debattene og dermed kan skille de ulike argumentene fra hverandre (Andersen 1997:34, Hellevik 2002:98).

Kapittel 4 NATOs out-of-area politikk og Jugoslavias oppløsning

4.1 Innledning

Norge var et av de 12 landene som skrev under Washington-avtalen i april 1949, og det har alltid vært bred oppslutning, både politisk og i det norske folket, om medlemskapet i organisasjonen. Dette ble sagt om NATOs betydning for Norge av statsminister Kjell Magne Bondevik (1999) i en redegjørelse han holdt i Stortinget:

”NATO har i et halvt århundre vært en bærebjelke i norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik. Alliansen har knyttet vårt land til et forpliktende europeisk og transatlantisk samarbeid, basert på solidaritet og fellesskap. NATOs kollektive forsvarsforpliktelse har gitt oss visshet for alliert støtte til vår sikkerhet. Gjennom NATO, og med bistand fra våre allierte, har vi bygget opp et troverdig forsvar. Det har gitt Norge trygghet i en periode preget av spenning i Europa.”

Som en ser av denne uttalelsen har NATO, ifølge statsministeren, spilt en sentral rolle i å sikre norsk selvstendighet og suverenitet. Samtidig har den bidratt til å knytte tette bånd til USA, og de andre landene i Vest-Europa gjennom hele etterkrigstiden. Ved tidspunktet for opprettelsen av NATO i 1949 hadde Den kalde krigen nylig brutt ut, og Sovjetunionen hadde tatt kontroll over det meste av Øst-Europa. Frykten for den store naboen i øst medførte at 12 land i Europa, inkludert Norge, sammen med USA og Canada opprettet NATO som en motvekt til Sovjet og deres allierte. Artikkel 5 i Atlanterhavspakten er den grunnleggende sikkerhetsgarantien for alliansens medlemmer:

”The parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all.”

(<http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>)

I over 40 år var NATOs militære styrker bundet opp i forsvaret av det Nord-Atlantiske området. Dette trusselbildet endret seg radikalt etter Sovjetunionens sammenbrudd og Warszawapaktens oppløsning i årene 1989-1991. Da hovedtrusselen fra øst forsvant kom det raskt opp spørsmål om hvilken fremtid NATO hadde i det nye Europa, hvor skillet mellom øst og vest hadde forsvunnet så og si over natten. Noen gikk inn for at organisasjonen skulle oppløses i likhet med dens østeuropeiske motstykke, mens andre så dette som en mulighet for å benytte NATO-styrkene på nye områder. NATO svarte på de nye utfordringene med blant annet å vedta et nytt strategisk konsept i 1991. I dette konseptet la man fortsatt størst vekt på organisasjonens tradisjonelle rolle som sikkerhetsgarantør for medlemslandene, men man åpnet for konsultasjoner med hensyn til krisehåndtering og konfliktforebyggende operasjoner (Laugen 1999:24-26).

Nye skritt ble tatt av NATO i rollen som krisehåndterer og fredsbevarer utover 1990-tallet da man åpnet for bruk av organisasjonens styrker out-of-area. Det vil si utenfor alliansens kjerneområde¹⁷. Dette var en gradvis prosess som startet da borgerkrigen brøt ut på Balkan i 1991. NATO deltok her til å begynne med gjennom å overvåke våpenembargoen av Jugoslavia. Etterhvert ble NATO mer og mer involvert i konflikten helt til man gikk inn som en selvstendig part, og satte i gang den første out-of-area operasjonen i organisasjonens historie med utplasseringen av IFOR-styrkene i Bosnia i 1995. NATO tok ytterligere skritt i årene som fulgte ved å ta aktivt del i flere operasjoner av denne typen. Dette kulliminerte med operasjon Allied Force i 1999 som var grensebrytende i og med at NATO her opererte helt selvstendig, og uten et FN-mandat (Laugen 1999:69-70, 94).

Kapittelet videre er som følger. I 4.2 gjør jeg rede for NATOs out-of-area politikk i perioden 1949-1999, og jeg går også gjennom det strategiske konseptet vedtatt i 1999. I avsnitt 4.3 går jeg igjennom den historiske bakgrunnen for krigene som ble utkjempet på Balkan iløpet av 1990-tallet, og i avsnitt 4.4 tar jeg for meg operasjon Allied Force.

¹⁷ NATOs kjerneområde er gjort rede for i fotnote på side 1.

4.2 Out-of-area politikken fra 1949-1999

4.2.1 Fra "ikke" tema til out-of-area

I det forrige avsnittet presenterte jeg i korte trekk NATOs historie fra starten og frem til i dag. Som nevnt ble organisasjonen dannet med et viktig formål for øyet, nemlig å forsvare statene som var geografisk plassert rundt det Nord-Atlantiske området. Dette er nærmere spesifisert i artikkel 6 i Atlanterhavspakten. Land som befant seg utenfor denne sfæren, en må da tenke på at flere av NATO-landene fortsatt var kolonimakter og hadde sterke politiske og økonomiske interesser i disse områdene, ble ikke omfattet av den kollektive sikkerhetsgarantien i artikkel 5 i NATO-pakten. Disse områdene ble betegnet som out-of-area fra alliansens side:

“The term “out-of-area” had a fairly clear and precise meaning in NATO vocabulary during the Cold War, referring primarily to events taking place outside the territory of NATO`s members.”

(Laugen 1999:8)

I perioden fra 1949 til 1989 var den dominerende holdningen i NATO at man ikke skulle ha noen offisiell politikk i out-of-area spørsmålet. Men i løpet av disse årene var det en rekke konflikter rundt omkring i verden hvor det kunne ha vært aktuelt å igangsette slike operasjoner. For eksempel i Korea, Vietnam og i forbindelse med Storbritannias kriger i det fjerne Østen. Men NATO involverte seg ikke i noen av dem og fokuserte istedenfor på hovedoppgaven:

”NATO, as such, chose to limit itself to the collective defence of its own territory, as formal or informal co-operation between two or several members in other parts of the world was kept off the NATO agenda.”

(Laugen 1999:8)

Hovedgrunnen til denne holdningen var at landene hadde ulike interesser i andre deler av verden, mens man hadde en fellesinteresse i forsvaret av Europa gjennom NATO. Dette

gjorde det vanskelig for landene å enes i en felles strategi når det kom til konfliktløsning andre steder. For å unngå indre stridigheter som kunne underminere organisasjonens hovedoppgaver ble det nærmest lagt lokk på spørsmålet om out-of-area operasjoner i denne perioden. I en situasjon med ulike oppfatninger av interesser, ideologier og trusselbilder mellom medlemslandene ble NATO klar over at det kunne medføre store problemer om man måtte bli enige om en felles out-of-area strategi (Liland 1999:7-8).

Men på tross av dette var det mye diskusjon innad i alliansen omkring disse spørsmålene, uten at det påvirket samarbeidet i særlig grad. I løpet av denne perioden var det bare noen få unntak fra denne ”ikke-politikk” linjen:

”Exceptions to the non-policy that occurred in the later years varied but shared one common trait with the earlier exceptions: they were all closely related to the North Atlantic security dimension.”

(Liland 1999:129)

Under den kalde krigen var Norge blant de medlemslandene som var sterkest imot at NATO-styrker skulle operere out-of-area (<http://www.atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm>). Og bruk av NATO-styrker utenfor kjerneområdet var fortsatt et konfliktfylt tema da alliansen vedtok et nytt strategisk konsept i 1991. Land som Frankrike, Spania og Tyskland var imot utvidelse av NATOs virkeområde, mens Norge var blant landene som uttrykte skepsis til dette. Men kort tid etter at konseptet ble vedtatt, og uten at man hadde kommet frem til enighet om out-of-area spørsmålet, brøt det ut krig i Jugoslavia. Dette fikk innvirkning på NATOs holdning til operasjoner out-of-area (Laugen 1999:25-26)

Den 4. juni 1992 åpnet NATO for å anvende styrker utenfor området som var dekket av artikkel 5 og 6 i NATO-pakten. Den direkte bakgrunnen for denne avgjørelsen var Sovjetunionens oppløsning og konkurransen fra andre Vest-Europeiske

sikkerhetsorganisasjoner, som den Vest Europeiske unionen (VEU). I tillegg var det en mulighet for NATO å finne en ny rolle for en organisasjon som mange mente var utdatert etter at Den kalde krigen var avsluttet. Fra sommeren 1992 ble NATO gradvis involvert i konflikten i det tidligere Jugoslavia, og i desember 1995 tok NATO over ansvaret for den fredsopprettende operasjonen i Bosnia etter FN. IFOR var den første out-of-area operasjonen i organisasjonens historie, og den var suksessfull med hensyn til å løse den pålagte oppgaven som var å få en slutt på krigen i Bosnia¹⁸.

Etter den første operasjonen i Bosnia, i desember 1995, har NATO vært involvert i flere out-of-area operasjoner. I 1999 gjennomførte organisasjonen operasjon Allied Force for å sette en stopper for serbiske overgrep mot sivilbefolkningen i Kosovo. Denne operasjonen ble i motsetning til tidligere operasjoner gjennomført uten at man hadde fått et klart mandat fra FN.

Fra kun å være en regional basert forsvarsorganisasjon i 50 år utviklet NATO seg på 1990-tallet til å bli en organisasjon med hele verden som innsatsområde. Dette ble da også reflektert i det nye strategiske konseptet som kom i 1999. I takt med at NATO har blitt mer involvert i out-of-area operasjoner i løpet av 1990-tallet har også deltakelse i slike operasjoner blitt en stadig viktigere oppgave for det norske forsvaret. Dette går blant annet frem av en tabell publisert i NOU 2000:20 (pkt.1.7). Jeg har tatt med denne tabellen i vedlegg 1 i oppgaven.

4.2.2 Det strategiske konseptet fra 1999¹⁹

Med bakgrunn i de mange politiske og geografiske endringene i Europa utover på 1990-tallet ble det på NATO-toppmøtet i 1997 besluttet å revidere det gamle konseptet fra 1991. Dette arbeidet ble fullført i forbindelse med NATOs toppmøte i Washington i 1999. I det nye strategiske konseptet, som er det overordnede styringsdokumentet for den

¹⁸ Etter 1 år ble operasjonen forlenget med 18 måneder under navnet SFOR (Stabilisation Force).

¹⁹ For en mer detaljert beskrivelse av forhistorien til, og utarbeidingen av, de strategiske konseptene fra 1991 og 1999 se Wittman (2001:219-237)

militære planleggingen i alliansen, uttrykker medlemslandene vilje til å utvikle NATO til en organisasjon som selvstendig og effektivt kan gjennomføre fredsopprettende og fredsbevarende operasjoner, også utenfor kjerneområdet. Dette kommer til uttrykk i punkt 31 i konseptet. Her står det følgende:

”I følge sin politikk om å bevare fred, hindre krig og styrke sikkerhet og stabilitet slik som det er slått fast i de grunnleggende sikkerhetsoppgaver, vil NATO, sammen med andre organisasjoner, arbeide for å hindre konflikt, eller, om en krise skulle oppstå, å bidra til dens effektive håndtering i samsvar med folkeretten, inkludert gjennom muligheten for å lede operasjoner som svar på kriser som ikke faller under artikkel 5.”

(<http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/dokumenter/6.htm>)

NATO utvidet altså sitt virkeområde i det nye strategiske konseptet (se konseptets pkt.6 og 48) til å gjelde hele det euroatlantiske området, mens det tidligere bare hadde omfattet medlemslandenes territorier. Det nye strategiske konseptet er et verktøy for å kunne møte de stadig nye og krevende sikkerhetspolitiske utfordringene i NATOs nærområder, med utgangspunkt i det utvidede sikkerhetsbegrepet. Det sentrale ved dette begrepet, som kom i bruk på slutten av 80-tallet, er at man har frikoplet sikkerhetspolitikken fra det tradisjonelle statsorienterte fokuset. Man har også skilt begrepet fra den tidligere hovedoppgaven for sikkerhetspolitikken, som var vern av eget territorium. Konkret har denne endringen kommet til uttrykk ved at økonomisk, sosial, politisk og miljømessig utvikling har blitt inkludert i det tradisjonelle sikkerhetsbegrepet (www.Folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/S/3412).

Det utvidede sikkerhetsbegrepet kommer blant annet til uttrykk i punkt 20 og 24 i det nye strategiske konseptet. I konseptet legges det imidlertid fortsatt stor vekt på de tradisjonelle oppgavene som utgjør selve grunnsteinen for samarbeidet i alliansen.

Forholdet mellom FN og NATO var et sentralt tema i debatten rundt det nye konseptet, og mange var kritiske til den nye rollen NATO påtok seg. Statssekretær Jarle Skjørestad

(2000) sa følgende om denne problemstillingen:

”FNs sikkerhetsråd er tillagt det overordnede ansvar for fred og sikkerhet. FN har på sin side gjennomgått store endringer og har i løpet av 1990-årene gitt regionale organisasjoner som NATO et stadig økende ansvar for fredsoperasjoner. Men fremdeles er det slik at bruk av makt må forankres folkerettslig enten i samtykke fra partene eller i retten til selvforsvar i henhold til FN-paktens artikkel 51 eller ved mandat fra sikkerhetsrådet i henhold til paktens kap.VII eller VIII.”

Men NATO åpnet også opp for å foreta operasjoner uten mandat fra FN når den enkelte situasjon tilsier det. Dette kommer frem i et dokument fra Forsvarsdepartementet som omhandlet det nye konseptet. Her står det:

”I tilfelle man ikke skulle lykkes i å oppnå et FN-mandat, fremheves det at NATO vil kunne fatte vedtak om å igangsette krisehåndterings og fredsoperasjoner ut fra en konkret vurdering.”

(FD aktuelt nr. 03/99)

4.3 Historisk bakgrunn for borgerkrigene i Jugoslavia

Etter Den andre verdenskrig bestod Jugoslavia av 6 delrepublikker, samt 2 selvstyrte områder innen Serbia: Vojvodina og Kosovo. I det sterkt multietniske landet klarte lederen Josip Broz Tito, frem til sin død i 1980, å holde både de etniske og religiøse motsetningene mellom folkegruppene nede. Blant de viktigste faktorene som bidro til oppløsningen av Jugoslavia kan man nevne de økonomiske nedgangstidene på 1980-tallet samt landets sterkt desentraliserte beslutningsstruktur. De store økonomiske problemene medførte økte spenninger mellom delrepublikkene, og forsterket samtidig de etniske konfliktene i Jugoslavia (Laugen 1999:28).

Dette var begynnelsen på en utvikling som medførte at de gamle maktstrukturene i Jugoslavia falt sammen. I Serbia var det Milosevic som samlet all makt i sine hender, og i 1990 ble det avholdt flerpartivalg både i Slovenia og i Kroatia som et første steg på veien mot at disse republikkene erklærte seg som selvstendige stater. Senere fulgte de andre delrepublikkene etter og avholdt valg for å stemme over om de skulle tre ut av den jugoslaviske føderasjonen. Dette var foranledningen til flere år med kriger innad i, og imellom delrepublikkene, som etter Den andre verdenskrig til sammen hadde utgjort Jugoslavia. Både EU og FN var i mange år involvert i arbeidet med å få til en fredsløsning i de mange krigene som raste på Balkan på 1990-tallet, men med varierende grad av suksess.

Den lengste og blodigste krigen i forbindelse med Jugoslavias oppløsning brøt ut våren 1992 i delrepublikken Bosnia-Herzegovina, og kom til å vare i over 3 år. Etter store militære fremganger for de kroatisk og bosniske styrkene ble det i oktober 1995 endelig inngått en fredsavtale mellom partene. Og i november samme år innledet de fredsforhandlinger i USA. Dayton-avtalen ble underskrevet i desember 1995, og var med på å sette en sluttstrek for krigen i Bosnia. Denne avtalen markerte også den første anledningen hvor NATO utplasserte bakkestyrker out-of-area. Dette skjedde samme året, og IFOR-styrkene ble den avgjørende brikken for å få stoppet kamphandlingene. Dayton-avtalen markerte slutten på krigene i de ulike utbrytterrepublikkene, men i Kosovo kom konflikten til å blusse opp igjen noen år senere.

4.4 Operasjon Allied Force

Som tidligere nevnt utgjorde Kosovo ett av to autonome områder innen republikken Serbia, og i lang tid hadde den kosovo-albanske majoriteten blitt diskriminert av det serbiske mindretallet. I 1981 endte denne misnøyen med opptøyer i Kosovo som ble slått ned med hard hånd fra serbisk side. Som et resultat av disse aksjonene, sammen med den daglige diskrimineringen fra de føderale myndighetenes side, oppstod det i årene som

fulgte flere organisasjoner som kjempet for et uavhengig Kosovo. Blant dem var KLA.

Disse gruppene benyttet seg både av fredelige virkemidler, og væpnede aksjoner for å nå sine mål. Gjennom hele 1980-tallet var det demonstrasjoner og sammenstøt mellom folkegruppene i Kosovo, og i 1987 satte Slobodan Milosevic i gang en kampanje som resulterte i at kosovo-albanerne mistet alle rettighetene de hadde opparbeidet seg. De lokale myndighetene ble fratatt makten, og det ble tatt skritt i retning av å innlemme Kosovo fullstendig i Serbia. Kosovo-albanerne svarte på disse hendelsene med å arrangere nye store demonstrasjoner og streiker. Denne massebevegelsen vokste seg sterkere fra slutten av 1980-årene, og gikk hånd i hånd med en bedre organisering av den politiske motstanden mot fortsatt serbisk styre.

Forsøket på å bli anerkjent som selvstendig stat av det internasjonale samfunnet var like vanskelig, eller enda vanskeligere, for Kosovo enn det hadde vært for de andre delrepublikkene. De vestlige landene og NATO fryktet at om man anerkjente Kosovo så kunne dette være med på å destabilisere et allerede urolig hjørne av Europa. I 1996 intensiverte KLA-geriljaen angrepene mot de serbiske styrker, og serbere generelt i Kosovo. Økt tilgang på våpen og baser i nabolandet Albania var viktige faktorer som styrket KLA i denne perioden. Dette var starten på en væpnet kamp som kom til å øke i omfang helt frem til operasjon Allied Force våren 1999.

Sommeren og høsten 1998 førte omfattende kamper til en flyktningstrøm ut av Kosovo og til nabolandene. Gjentatte oppfordringer til Milosevic fra Vesten om at han måtte stoppe overgrepene og trekke styrkene sine ut av området førte ikke frem til å begynne med. I denne uholdbare situasjonen grep FN inn og gjennom resolusjon 1199 i Sikkerhetsrådet, den 23. september 1998, appellerte man til at det ble inngått en våpenhvileavtale mellom partene. Resolusjonen ble støttet opp med trusler om flyangrep fra NATOs side gjennom et vedtak i organisasjonen i oktober 1998. Formålet med dette vedtaket var å øke presset på partene for å finne frem til en løsning på konflikten. Som et resultat av forespørslene

fra FN og trusselen fra NATO ble det fremforhandlet en avtale med Milosevic om en begrenset tilbaketrekking av serbiske styrker fra området. Men våpenhvilen, som ble overvåket av representanter fra OSSE, ble brutt flere ganger i løpet av årsskiftet 1998/1999. Disse bruddene på våpenhvilen medførte nye flyktningsstrømmer.

Nye kamper og massakre førte til at man gjorde et nytt forsøk på å fremforhandle en fredsavtale ved Rambouillet i Paris. Her kom man riktignok frem til en ny avtale, blant annet gjennom trusler om NATO-bombinger av Serbia hvis de ikke godtok den. Men Milosevic avsto i siste instans fra å underskrive avtalen, noe som var en direkte foranledning til at operasjon Allied Force ble igangsatt. Ifølge Adam Roberts (1999:102) var denne operasjonen unik på mer enn en måte:

”It was the first sustained use of armed force by the NATO alliance in its 50-year existence; the first time a major use of destructive armed force had been undertaken with the stated purpose of implementing UN Security Council resolutions but without Security Council authorisation; the first major bombing campaign intended to bring a halt to crimes against humanity being committed by a state within its own borders; and the first bombing campaign of which it could be claimed that it had on its own, and without sustained land operations, brought about a major change of policy by the target government.”

Særlig punktet om at NATO gikk til aksjon uten et klart mandat fra FNs sikkerhetsråd var kontroversielt og banebrytende. Både Russland og Kina hadde konsekvent gått imot bruk av våpenmakt fra tredjeparts side for å løse denne konflikten. De var av den formening at Kosovo var et internt anliggende for Jugoslavia. NATO satte frem flere krav til Milosevic som måtte oppfylles før man eventuelt stoppet bombeaksjonene. Blant kravene var stopp i kamphandlingene i Kosovo, en tilbaketrekking av alle serbiske styrker, en innsettelse av internasjonale styrker for å overvåke partene, retur av alle flyktingene samt fri tilgang for humanitære hjelpeorganisasjoner. Det siste kravet var at man skulle

finne en politisk løsning på konflikten basert på Rambouillet-avtalen (Roberts 1999:103).

Bombeaksjonen ble en mulighet for NATO-landene å vise handlekraft og at de kunne enes om en strategi for å løse konfliktene på Balkan. Først i 1995 hadde man klart å bli enige om å gjøre noe for å få dem avsluttet da IFOR-styrkene ble utplassert i Bosnia. Men selv etter at denne operasjonen ble igangsatt hersket det fortsatt mye uenighet mellom alliansens medlemmer om hvordan man best kunne få en slutt på borgerkrigene i det tidligere Jugoslavia.

Et annet argument for operasjon Allied Force var at man måtte stoppe flyktningstrømmen som truet med å destabilisere nabolandene, samt NATOs kredibilitet som leverandør av fred og sikkerhet i det euro-atlantiske området. NATO startet bombekampanjen mot militære og strategiske mål i Kosovo og Serbia den 24.mars 1999, og angrepene kom til å vare i 78 dager. I løpet av denne tiden ble det gjennomført over 14 000 bombetokter mot Serbia og Kosovo. Målene med kampanjen var:

”..... to “deter further attacks on civilians”, to decrease Yugoslavia`s military capacity to wage war, as well as to punish the Yugoslav government for refusing to sign the Rambouillet accords.”

(Pavkovic 2000:194)

Men bombekampanjen klarte til å begynne med ikke å stoppe de serbiske aksjonene inne i Kosovo som forårsaket omfattende flyktningstrømmer. Den førte bare til et økt tempo i de etniske utrenskningene og massakrene. Snart var nesten 1 million kosovo-albanere drevet på flukt av de serbiske styrkene. Og selv etter 2 måneder med bombing var den jugoslaviske hæren sterk nok til å holde den kosovoalbanske geriljaen ute av Kosovo (Pavkovic 2000:196).

Men til slutt gav Slobodan Milosevic og det serbiske regimet etter, og en fredsavtale ble

fremforhandlet av representanter for EU og Russland. Denne ble i sin tur akseptert av Milosevic den 3.juni 1999. Bombeaksjonene ble avsluttet den 10. juni 1999, dagen etter at fredsavtalen hadde blitt underskrevet, noe som åpnet veien for FN resolusjon 1244 som gav mandat til en internasjonal fredsstyrke i Kosovo²⁰ under NATOs ledelse.

²⁰ Den såkalte KFOR-styrken (Kosovo Force)

Kapittel 5 Out-of-area debatten i 1997

5.1 Innledning til debatten i 1997

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for debatten omkring NATOs out-of-area strategi slik den kom til uttrykk i Stortinget i 1997. Norge hadde, frem til oktober dette året, en regjering fra Arbeiderpartiet under ledelse av Thorbjørn Jagland. Denne ble da avløst av en koalisjonsregjering satt sammen av Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, og med Kjell Magne Bondevik (Krf) som statsminister.

Før jeg begynner på selve drøftingen passer det innledningsvis å si at man kan identifisere to debatter omkring out-of-area spørsmålet i løpet av den tidsperioden jeg tar for meg. I den første halvdel, frem til høsten 1998, handlet debatten om hvorvidt Norge på et mer generelt grunnlag burde delta i out-of-area operasjoner, som IFOR og SFOR i Bosnia. Debatten i andre halvdel av perioden, som tok til på senhøsten 1998, var i større grad koblet opp til spørsmålet om norsk deltakelse i operasjon Allied Force. Dette var en naturlig utvikling i og med at tidspunktet for denne NATO-operasjonen nærmet seg. Som nevnt i forrige kapittel ble Allied Force igangsatt den 24.mars 1999. Jeg vil i størst mulig grad legge opp til å presentere debattene i kronologisk rekkefølge i dette og i de påfølgende kapitlene.

5.2 Utenrikspolitisk redegjørelse den 30.januar

Utenriksminister Bjørn Tore Godal (Ap) holdt sin utenrikspolitiske redegjørelse for Stortinget den 30.januar (Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2200-2206). I tillegg til å sette opp høye ideelle mål²¹ for norsk utenrikspolitikk, gjennomgikk han de viktigste

²¹ Utenriksminister Godal sa blant annet at norsk utenriks- og sikkerhetspolitikks hovedoppgave var å: "bidra til fred og sikkerhet og en bærekraftig og demokratisk utvikling i våre nærområder og globalt" (Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2200).

utenriks- og sikkerhetspolitiske utfordringene Norge stod overfor i de kommende årene.

I løpet av denne redegjørelsen berørte ikke utenriksministeren temaet om out-of-area operasjoner direkte. Han begrenset seg bare til å påpeke at NATO i fremtiden måtte være forberedt til å påta seg nye oppgaver. Blant disse var å gjennomføre fredsbevarende operasjoner i FN- og OSSE-regi, lik den NATO-operasjonen som på dette tidspunktet foregikk i Bosnia²². Det kan være greit her å påpeke at utenriksministeren ikke satte frem noe krav om at disse operasjonene måtte ha et mandat fra FN eller OSSE. Dette ble derimot gjort av enkelte representanter i utenriksdebatten den 13.februar. Jeg kommer tilbake til dette i neste avsnitt.

Når det kom til spørsmålet om NATO, understreket utenriksministeren hvor viktig denne alliansen hadde vært, og fortsatt var, for Norges sikkerhet. Godal var også opptatt av de mange endringene organisasjonen måtte gjennomføre for å kunne møte de nye utfordringene den stod overfor på dette tidspunktet:

”NATOs nye rolle i gjennomføring av fredsbevarende operasjoner for FN og Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa - OSSE - har forsterket behovet for å tilpasse NATOs militære organisasjon.”

(Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2200)

I denne sammenhengen kan man nevne stikkord som arbeidet med opprettelsen av flernasjonale innsatsstyrker²³, forholdet mellom NATO og VEU, initiativet om å utvikle en egen europeisk sikkerhets- og forsvarsidentitet innen NATO²⁴ og ivaretagelse av de transatlantiske forbindelsene med USA. I tillegg nevnte Godal de nært forestående

²² Dette var SFOR-styrken.

²³ Dette er de såkalte Combined Joint Task Forces (CJTF). Formålet med dem er å gi NATO styrker som er mer mobile og fleksible, og som er bedre tilpasset de nye typene av operasjoner NATO vil stå overfor i fremtiden. For en mer detaljert innførelse i CJTF-konseptet se Charles Barry (1996:81-97).

²⁴ Dette initiativet går under betegnelsen ESDI (European Security and Defence Identity). For mere om dette se linken: <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb0401.htm>

forhandlingene om NATO-utvidelsen som kom til å omfatte flere land i sentral- og Øst-Europa. Han var også inne på spørsmål omkring utvidelsen av PFP-samarbeidet til land som ikke var NATO-medlemmer, og om det viktige forholdet mellom NATO og Russland.

Jeg vil bare nevne at spørsmålet om utvidelse av NATO-alliansen var et utenrikspolitisk hovedtema gjennom store deler av denne Stortingsperioden. Dette går da også frem av utenrikskomiteens merknader til Stortingsinnstilling nr.239 hvor det står følgende:

”..den mest sentrale utfordring for NATO i 1997 var arbeidet med utvidelse av alliansen til nye medlemsland og problemstillinger knyttet til dette.”

Innst.S.nr.239 (1997-1998)

Som nevnt ble spørsmålet om out-of-area nesten ikke nevnt av utenriksministeren i denne redegjørelsen. Han kom da heller ikke med noen argumenter for hvorfor Norge burde delta, eller ikke, i slike operasjoner (Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2200-2201).

Andre temaer utenriksministeren var innom i løpet av den utenrikspolitiske redegjørelsen var blant annet Norges forhold til internasjonale organisasjoner som FN, WTO/GATT, EU og OSSE, til EØS-avtalen, til det regionale samarbeidet i Østersjøområdet og i Barentshavregionen, til miljø- og ressursproblemer i våre nærområder og til det omfattende nordiske samarbeidet. Blant annet omfattet dette samarbeidet felles deltakelse i fredsoperasjoner utenlands (Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2203).

Vektleggingen av å bidra med humanitær bistand i den utenrikspolitiske virksomheten er et kjernepunkt i den verdidiplomatiske tradisjonen (Matlary 2002:8, kap.2.3). Godal kom i slutten av sin redegjørelse inn på hvor viktig det var for Norge å bidra med store humanitære innsatser hvor det måtte være behov for det, verden over. Han betegnet

forøvrig denne virksomheten som en ”sentral del” av den norske utenrikspolitikken (Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997):2204-2205).

5.3 Utenriksdebatten den 13.februar

I Stortinget avholdt man den 13.februar utenriksdebatten i forbindelse med redegjørelsen utenriksminister Godal hadde holdt 14 dager i forveien. NATO var naturlig nok et av de sentrale temaene i denne debatten, men da hovedsakelig i forbindelse med den forestående utvidelsesprosessen av alliansen østover²⁵ (Stortingsforhandlinger nr.158-161 (1996-1997):2365-2417).

Man kan til å begynne med slå fast at spørsmålet om out-of-area ikke var det sentrale temaet i denne utenriksdebatten. I all hovedsak var det bare tre partier som til en viss grad tok det opp i Stortinget den 13.februar. Dette var Senterpartiet, Høyre og Rød Valgallianse. I tillegg var en representant fra Arbeiderpartiet, Gro Harlem Brundtland, såvidt innom temaet i løpet av debatten. Riktignok ble den pågående operasjonen i Bosnia²⁶ berømmet av flere Stortingsrepresentanter, men uten at de fremmet noen synspunkter på out-of-area strategien som sådan²⁷.

John Dale fra Senterpartiet var den første som tok opp spørsmålet om out-of-area i debatten. Og han stilte seg skeptisk til at NATO, og dermed Norge, skulle engasjere seg i operasjoner utenfor alliansens kjerneområde:

”Reint allment bør Noreg innan NATO gje uttrykk for skepsis til planar om omfattande

²⁵ På NATOs toppmøte i Madrid i juli 1997 ble Polen, Den tsjekkiske republikk og Ungarn invitert til medlemskapsforhandlinger med NATO. Senere har flere land kommet med i alliansen som nå omfatter 26 medlemmer.

²⁶ De operasjonene som ble nevnt av debattantene var IFOR og SFOR.

²⁷ Se for eksempel innleggene til Thorbjørn Jagland (Ap), Are Næss (Krf) og Johan J. Jakobsen (Sp) i utenriksdebatten den 13.februar 1997 (Stortingsforhandlinger nr. 160, 161 (1996-1997):2403, 2406, 2414).

operasjoner utanfor alliansens område.”

(Stortingsforhandlinger nr.158 (1996-1997):2372)

John Dale (Sp) fremmet i dette innlegget det synspunkt at bruk av militær makt i liten grad var egnet til å skape fred i verdens konfliktområder. Han sa dette om det sporet Norge heller burde følge innen internasjonal krisehåndtering:

”Eit lite land som Noreg, som korkje har ressursar eller militær tradisjon for krigsinnsats utanlands, bør sjølvsagt leggja hovudvekta på førebyggjande fredsarbeid.”

(Stortingsforhandlinger nr.158 (1996-1997):2372)

På bakgrunn av Dales uttalte skepsis, sammen med det at Senterpartiet i sitt programutkast hadde gått imot at NATO opererte out-of-area, ønsket Høyre-representantene Kaci Kullmann Five og Anders C. Sjaastad en klargjøring omkring partiets holdning til dette spørsmålet. John Dale gav som svar at hans parti var for slike operasjoner så lenge de hadde et klart mandat fra FN eller OSSE (Stortingsforhandlinger nr.158 (1996-1997):2371-2374).

Dette standpunktet til Dale, om nødvendigheten av et mandat fra en av disse to organisasjonene, ble ytterligere understreket av to andre Senterpartirepresentanter, Anne Enger Lahnstein og Johan J. Jakobsen, i innleggene de holdt i denne utenriksdebatten. Representanten Lahnstein sa følgende:

”Det burde være kjent at Senterpartiet har knyttet en helt klar forutsetning til vår støtte til slik innsats, nemlig at aksjonene skal være forankret og altså ha sitt mandat i vedtak i FN eller OSSE.”

(Stortingsforhandlinger nr.161 (1996-1997):2410)

Hvis man leser de første debattinnleggene til Høyre-representantene Five og Sjaastad så

virket det ikke som kravet om et mandat fra FN eller OSSE, i de tilfeller NATO skulle operere out-of-area, var noe sentralt punkt for Høyre. Men i et senere innlegg understreket Kaci Kullmann Five at en godkjenning fra FN i forbindelse med slike operasjoner også var ønskelig fra Høyres side (Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2402). Man kan på bakgrunn av dette ordskiftet ikke si at det åpenbarte seg noen stor uenighet mellom de to partiene i out-of-area spørsmålet. I denne sammenhengen bør en også merke seg en uttalelse Senterpartiets Johan J. Jakobsen kom med:

”Som ansvarlig for IFOR- og SFOR-styrkene i Bosnia har NATO i praksis vist at forsvarsalliansen også kan spille en viktig fredsskapende rolle i Europa. Det er positivt at et tilnærmet samlet Storting slutter opp om Norges deltakelse i disse operasjonene, som skjer med utgangspunkt i et konkret mandat fra FNs sikkerhetsråd.”

(Stortingsforhandlinger nr.161 (1996-1997):2414)

Denne uttalelsen fra representanten Jakobsen kan tas som et tegn på at det hersket en nærmest tverrpolitisk enighet i Stortinget omkring dette spørsmålet i 1997.

Høyres Jan Petersen slo fast at det for Norges del var viktig å bidra til de nye NATO-oppgavene, for på den måten å bevare et godt forhold til våre allierte. I denne forbindelsen nevnte han spesifikt de norske bidragene til IFOR- og SFOR-styrkene i Bosnia som effektive virkemidler for å skape ”goodwill”. Petersen understreket at det for vår nasjonale sikkerhets skyld var nødvendig å opprettholde de gode forbindelsene med våre allierte, i en tid da Norge var i ferd med å bli marginalisert innad i alliansen. Et aktivt engasjement fra vår side nå, ville i neste omgang kunne sikre at NATO stilte opp for oss i en krisesituasjon. Dette var kanskje den viktigste grunnen til at vi skulle bidra med ressurser til å løse de nye oppgavene. Petersen stilte seg videre kritisk til den tilbakeholdne linjen han mente Senterpartiet hadde lagt seg på i spørsmålet om norsk deltakelse i out-of-area operasjoner (Stortingsforhandlinger nr.158-159 (1996-1997):2374-2376).

Som sagt hersket det en stor grad av enighet på Stortinget i spørsmålet omkring out-of-area. Unntaket fra denne konsensuslinjen stod en representant fra Senterpartiet, John Dale, og Rød Valgallianse for. Sett på bakgrunn av partiets plassering i det politiske landskapet er det ikke overraskende at partiets representant Erling Folkvord både var motstander av, og svært kritisk til NATOs nye out-of-area strategi. Han sa seg heller ikke fornøyd med den innsatsen NATO hadde gjort i det tidligere Jugoslavia for å stoppe kamphandlingene der. Folkvord betegnet forøvrig out-of-area som en strategi for:

”..NATO-krig kor som helst på kloden”

(Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2391)

Bortsett fra SVs Erik Solheim var det ingen av debattantene som tok opp tråden fra RVs Erling Folkvord. Solheim spurte i sitt innlegg om RV hadde noen alternativer til at NATO-styrker ble sendt inn i Jugoslavia for å stoppe konflikten. Til dette svarte Folkvord at det internasjonale samfunnet skulle gjort mer for å forhindre at krigen i det hele tatt tok til (Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2392). Det er lite sannsynlig at noen av de andre partiene delte denne representantens, eller RVs syn, på out-of-area og NATOs innsats i Jugoslavia.

Som nevnt i begynnelsen av dette avsnittet var også Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland innom out-of-area i ett av sine innlegg. Her slo hun bare kort fast at en av de nye oppgavene for NATO i fremtiden ville være krisehåndtering, og at organisasjonen nå var i ferd med å tilpasse seg denne utviklingen. Når hun ellers i innlegget sitt tok opp spørsmål omkring NATO var det i forbindelse med den forestående utvidelsen av alliansen østover, og de utfordringer dette skapte i forhold til Russland (Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2398-2399).

Jeg skal nå kort gå igjennom de temaene partiene, som ikke tok opp spørsmålet om out-of-area, var opptatt av i stedet for i utenriksdebatten. Sosialistisk Venstrepartis

representanter var i sine innlegg mest opptatt av å vise sin motstand mot den kommende NATO-utvidelsen, i alle fall hvis man ikke også åpnet for at Russland kunne bli medlem av alliansen en gang i fremtiden. Dette standpunktet begrunnet de ut i fra at en utvidelsesprosess, uten å inkludere Russland, ville kunne skape nye konflikter og skillelinjer på det europeiske kontinentet. Partiet ville i stedet for, fremfor en utvidelse av NATO, at man skulle satse på økt samarbeid i felleseuropeiske organisasjoner som OSSE og Pfp (Stortingsforhandlinger nr.158, 159 (1996-1997):2370, 2382).

Representantene fra Kristelig Folkeparti rettet i sine innlegg hovedfokuset mot det forestående Stortingsvalget høsten 1997. Her stilte sentrumpartiene Krf, Sp og V til valg på en felles regjeringsplattform. Andre viktige saker for Krf var utvidelsen av EU, spørsmål knyttet til EØS-avtalen, miljø og ressursproblematikk, Vestens forhold til Russland og det sikkerhetspolitisk samarbeid i Europa gjennom OSSE og VEU. Spørsmålet om NATO-utvidelse ble også tatt opp av partiets representanter. En prosess partiet forøvrig stilte seg positive til (Stortingsforhandlinger nr.158-161 (1996-1997): 2365-2417).

To andre partier som ikke markerte seg så sterkt i utenriksdebatten den 13.februar var Fremskrittspartiet og Venstre. Fridtjof Frank Gundersen (Frp) tok i sitt innlegg først opp spørsmålet omkring Senterpartiets holdning til EØS-avtalen, og i tillegg spørsmålet om Europas og Norges forhold til Tyrkia (Stortingsforhandlinger nr.159-160 (1996-1997):2389-2391). Venstres ene representant på Stortinget i stortingsperioden 1993-1997, Lars Sponheim, tok ikke ordet i løpet denne debatten.

På de foregående sidene har jeg gjort rede for utenriksdebatten som ble holdt den 13.februar 1997. På de neste sidene skal jeg gjøre rede for de argumentene som ble fremsatt da NATOs out-of-area strategi ble diskutert i denne debatten. Jeg gjør først rede for de verdidiplomatiske argumentene og deretter for de realpolitiske, og til slutt både og argumentene.

John Dale (Sp) anvendte en verdidiplomatisk argumentasjon da han sa at Norge heller burde prioritere forebyggende fredsarbeid fremfor å delta i out-of-area operasjoner i NATO-regi. Som jeg gjorde rede for i teorikapittelet så vektlegger verdidiplomatiet bruken av den myke makten fremfor den harde. Og Dale påpekte i sitt innlegg at bruk av militær makt sjelden førte til fred, og i stedet for burde man satse på å forebygge konflikter på et tidligere stadium. I så måte var norsk satsning på OSSE et viktig element, ifølge Dale.

Blant de verdidiplomatiske argumentene finner vi også ønsket om å knytte sammen stater i et forpliktende samarbeide gjennom deltakelse i internasjonale organisasjoner. Et eksempel på en slik organisasjon er den alleuropeiske OSSE. Som nevnt var det et krav fra Senterpartirepresentantene at NATO hadde mandat fra denne organisasjonen, eller alternativt fra FN, i forbindelse med out-of-area operasjoner. Senterpartiet ønsket altså at NATO-operasjoner utenfor kjerneområdet bare måtte skje etter formelle vedtak i OSSE eller FN (Stortingsforhandlinger nr.158 (1996-1997):2372; Stortingsforhandlinger nr.161 (1996-1997):2410, 2414).

En annen representant som anvendte verdidiplomatiske argumenter var Rød valgallianses Erling Folkvord. Han argumenterte imot å delta i out-of-area operasjoner fordi han mente at det ville være moralsk forkastelig. Representanten anvendte enda et argument i samme kategori da han sa at konfliktene på Balkan burde vært forhindret ved at man samarbeidet med de gruppene som ønsket en fredelig løsning for Jugoslavia, i tiden før krigen brøt ut for fullt (Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2391-2392).

Høyres Jan Petersen var den eneste i denne debatten som fremsatte realpolitiske argumenter for hvorfor Norge burde delta i out-of-area operasjoner. For det første ville man da bevare et godt forhold til våre allierte i NATO, og i neste omgang ville dette tjene norske sikkerhetspolitiske interesser (Stortingsforhandlinger nr.158-159 (1996-1997):2374-2376).

Jeg satte opp en både og kategori i teorikapittelet mitt, og i denne gruppen av argumenter plasserte jeg FN. I denne debatten var Senterpartiets representanter klare på at NATOs out-of-area operasjoner måtte være forankret i et mandat fra FN, eller alternativt i fra OSSE. Anne Enger Lahnstein understreket da også i ett av sine innlegg at at FN og FNs rolle måtte styrkes på den internasjonale arenaen (Stortingsforhandlinger nr.161 (1996-1997):2410).

Det at NATO-operasjoner burde ha støtte gjennom et FN-mandat ble og fremhevet som et viktig element fra Høyres Kaci Kullmann Five iløpet av utenriksdebatten (Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997):2402).

5.4 Oppsummering

Analysen viser at out-of-area spørsmålet i liten grad ble debattert i Stortinget i 1997. Det begrenset seg til at noen få partier og representanter tok det opp i utenriksdebatten den 13.februar. Men flere representanter fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti omtalte og støttet opp om den out-of-area operasjonen NATO gjennomførte i Bosnia på dette tidspunktet.

Man kan heller ikke påvise de store uenighetene mellom partiene på Stortinget omkring dette spørsmålet i 1997. Det man kan peke på av enighet og uenighet i synspunkter på NATOs out-of-area strategi i utenriksdebatten kom frem i et ordskifte mellom Senterpartiet og Høyre, og senere i et av debattinnleggene fra Rød Valgallianses representant. Rød Valgallianse var det partiet som klarest skilte seg ut i sin motstand mot out-of-area strategien.

Hvilke partier og representanter fremsatte så de ulike argumentene?

Senterpartiets representanter John Dale, Anne Enger Lahnstein og Johan J. Jakobsen

benyttet alle verdidiplomatiske argumenter i denne debatten. De samme tre representantene fremsatte også både og argumenter.

Rød Valgallianses Erling Folkvord anvendte også verdidiplomatiske argumenter i løpet av debatten.

Høyres Jan Petersen benyttet realpolitiske argumenter for at Norge skulle delta i out-of-area operasjoner, mens partiets Kaci Kullman Five fremsatte ett både og argument.

Utenriksminister Bjørn Tore Godal satte som nevnt ikke frem noen argumenter for eller imot norsk deltakelse i out-of-area i sin utenrikspolitiske redegjørelse, men han argumenterte realpolitisk for Norges medlemskap i NATO. I denne forbindelsen la han vekt på at alliansen hadde hatt avgjørende betydning for Norges nasjonale sikkerhet.

Det var som vi ser ikke så mange argumenter som ble fremsatt i debatten rundt out-of-area og det er vanskelig å si at noen argumenter dominerte. De store partiene, Arbeiderpartiet og Høyre, argumenterte i stor grad realpolitisk mens de andre partiene i debatten argumenterte verdidiplomatisk og benyttet både og argumentene.

Kapittel 6 Out-of-area debatten i 1998

6.1 Innledning til debatten i 1998

I dette kapitlet skal jeg ta for meg debattene i Stortinget hvor spørsmål omkring NATOs out-of-area strategi ble tatt opp i 1998. Etter valget høsten 1997 gikk Arbeiderpartiregjeringen under ledelse av Thorbjørn Jagland av, og Norge fikk en ny regjering satt sammen av partiene Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre, og med Kjell Magne Bondevik som statsminister.

Før jeg begynner denne delen av drøftingen vil jeg, som jeg gjorde i innledningen til kapittel 5, påpeke at debatten skiftet karakter i løpet av dette året. Fra å være en debatt om hvordan Norge på et mer generelt grunnlag burde forholde seg til NATOs out-of-area strategi og operasjonene i Bosnia, ble debatten nå mer preget av spørsmålet om norsk deltakelse i den NATO-operasjonen som var i emning i det tidligere Jugoslavia.

Det var tidlig på nyåret i 1998 at konflikten i Kosovo virkelig blusset opp. Noe som medførte at verdenssamfunnet, og dermed også NATO, ble involvert i den. De mange overgrepene fra de serbiske styrkene medførte at FN vedtok resolusjon 1199, den 23. september 1998, med krav om stopp i de militære operasjonene fra Jugoslavias side. Det var manglende overholdelse av kravene i denne resolusjonen som førte til at NATO truet med å igangsette en bombekampanje for å stoppe den etniske rensningen av Kosovo (Laugen 1999:94-95). Mot denne bakgrunnen var det at NATOs out-of-area strategi ble diskutert i Stortinget i 1998.

Fremstillingen videre i dette kapitlet vil i størst mulig grad være lagt opp i kronologisk rekkefølge. Men enkelte steder vil jeg av hensyn til klarhet kombinere materiale fra ulike tidsperioder.

6.2 Trontaledebatten den 14. og 15.oktober

Spørsmålet om NATOs nye strategi, og konflikten i Kosovo, kom opp i Trontaledebatten den 14. og 15.oktober (Stortingsforhandlingeer nr.6-10 (1998-1999):66-136). Man skal være klar over at på dette tidspunktet hadde NATOs trusler om bruk av makt tilsynelatende hatt den tilsiktede effekten på det Jugoslaviske regimet, og man hadde sluppet å gå til det skritt å gjennomføre militære aksjoner. Dette går da også tydelig frem når man leser innleggene fra Trontaledebatten.

Trond Norby (2000:261) skriver at Trontaledebattene opp igjennom historien har fungert som en bred drøfting av regjeringens politiske kurs. I løpet av Trontaledebattene den 14. og 15.oktober tok stortingsrepresentantene opp temaer som omfattet hele det politiske spekteret. Og out-of-area strategien og krisen i Kosovo var blant de temaene som ble tatt opp. Men dette var ikke et tema som dominerte i debattene disse to dagene.

Thorbjørn Jagland (Ap) var den første fra opposisjonen til å ta ordet den 14.oktober. Han uttrykte tilfredshet med at NATO på dette tidspunktet hadde bestemt seg for å gripe inn i Kosovo-konflikten:

”Det er gledelig å se NATOs besluttosomhet i Kosovo. Verdenssamfunnet måtte reagere på nasjonalismen som utfoldet seg i området. Vi kunne ikke sitte stille og se på nedslaktningen av sivile i Kosovo og hundretusener på flukt i fjellområder der vinteren nærmer seg med drepande sikkerhet.”

(Stortingsforhandlinger nr.6 (1998-1999):67)

Jagland understreket nødvendigheten av å bygge ut og å styrke internasjonalt samarbeid, og å gjøre internasjonale rettsregler klarere for å forhindre at noe lignende som det i Kosovo kunne skje igjen. Det beste middelet for å få til en slik utvikling var at man fikk med flest mulig land i et forpliktende samarbeid, både lokalt og regionalt

(Stortingsforhandlinger nr.6 (1998-1999):67).

Også Jens Stoltenberg (Ap) støttet opp om NATOs handlemåte i dette tilfellet, men uttrykte bekymring over at hvis NATO hadde igangsatt bombeaksjoner så kunne dette ha medført en spredning av konflikten til andre deler av Balkan. Han konstanterte videre at NATOs trusler om bruk av makt hadde hatt den ønskede effekten på det Jugoslaviske regimet. Et siste poeng for Stoltenberg var at fred i Europa var avhengig av fred på Balkan, og at dette måtte være en viktig motiveringsfaktor for det internasjonale samfunnet for å skape en varig fred i området (Stortingsforhandlinger nr.7 (1998-1999):100).

Senterpartiets Johan J. Jakobsen uttrykte tilfredshet med at krisen i Kosovo gikk mot en løsning, og at man nå kunne fokusere på å hjelpe de mange sivile som hadde blitt rammet av konflikten. Blant annet hadde presset fra NATO vært medvirkende til at man hadde oppnådd dette resultatet, sa han. I innlegget viste Jakobsen også til den aktive rollen, og det ansvaret Norge hadde tatt på seg når det kom til deltakelse i internasjonale fredsoperasjoner. Blant annet gjaldt dette i out-of-area operasjoner i NATO regi (Stortingsforhandlinger nr.7 (1998-1999):87).

En annen Stortingsrepresentant som også understreket at det var viktig for Norge å delta i internasjonale operasjoner var Bjørn Tore Godal (Ap). I ett innlegg sa han følgende om dette:

”Det er en helt sentral del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitikke å delta og å være forberedt på å delta i fredsbevarende operasjoner langt borte fra eget nærområde. Midtøsten og Balkan er levende eksempler på det. Denne evnen kan vi som et av verdens rikeste land i all anstendighet ikke bygge ned.”

(Stortingsforhandlinger nr.8 (1998-1999):114)

Han mente altså at Norge som et ressurssterkt land var moralsk forpliktet til å yte vår del i denne sammenhengen. Det Godal sier i innlegget er i samsvar med det som står i en av langtidsmeldingene for forsvaret. Stortingsmelding nummer 22 (1997-1998), med tittelen ”Hovedretningslinjer for forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002”, ble lagt frem av Bondevik-regjeringen høsten 1998. Her ble det slått fast at deltakelse i out-of-area operasjoner hadde blitt en sentral oppgave for det norske forsvaret. Det går frem av meldingens kapittel 1.1:

”Aktivt internasjonalt engasjement, tellende bidrag til NATOs fellesforsvar og deltakelse i fredsoperasjoner også utenfor NATOs grenser er en viktig del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik.”

(St.mld.nr.22 (1997-1998):1.1)

Kravet om et FN-mandat for å iverksette militære aksjoner i Kosovo var også et tema som ble tatt opp i løpet av debatten. Bjørn Tore Godal og Arbeiderpartiet gav her sin støtte til regjeringen i synet på at et mandat alt forelå på dette tidspunktet²⁸. Men Godal la til at dette mandatet kunne vært klarere fra FNs side, og han pekte på at det i fremtiden måtte arbeides med å få til et internasjonalt regelverk for humanitære intervensjoner. Han understreket at i den prekære situasjonen man stod overfor i Kosovo måtte man først og fremst gripe inn for å få stoppet krigen, og heller vente til senere med å få til en avklaring om regler.

Jørgen Kosmo beklaget i sitt innlegg at man ikke hadde kommet fram til en enighet i FN om et mandat for å aksjonere i Kosovo, og han la skylden for dette på enkelte av organisasjonens medlemsland. Kosmo så på dette som en begrunnelse for at Norge måtte arbeide for å reformere internasjonale organisasjoner, som FN, for å gjøre dem mer handlekraftige. Samtidig gikk han inn for at Norge, i samarbeid med våre allierte,

²⁸ I Stortingsmelding nr.51 (1998-1999):kap.1 støttet regjeringen det synet at bruk av makt var legitimert i dette tilfellet. Grunnlaget for dette standpunktet fant man i FN-resolusjon 1199, en rapport fra FNs generalsekretær og uttalelser fra sikkerhetsrådets president.

utarbeidet ordninger som gjorde oss i stand til å handle i situasjoner der internasjonale organisasjoner var forhindret fra å gjøre det. Blant annet på grunn av at medlemslandene brukte sin vetorett (Stortingsforhandlinger nr.9 (1998-1999):128).

Både Bjørn Tore Godal og Jørgen Kosmo sa at det var hensynet til sivilbefolkningen i Kosovo som måtte være det avgjørende når man gav klarsignal til NATO om å gripe inn og stoppe krigshandlingene der. Dette synet ble støttet av Dag Danielsen som representerte Fremskrittspartiet, selv om han samtidig advarte mot at en NATO-aksjon kunne forverre den humanitære situasjonen i Kosovo. Representanten Danielsen nedtonet også nødvendigheten av en godkjenning fra FN før NATO kunne foreta seg noe i den foreliggende situasjonen:

”..man bør gripe inn dersom situasjonen vurderes til å være av tilstrekkelig alvorlig karakter, og dersom våre NATO-allierte ber om det, uavhengig av om man har et mandat fra FNs sikkerhetsråd.”

(Stortingsforhandlinger nr.10 (1998-1999):135)

Danielsen understreket imidlertid at det hadde vært ønskelig med et mandat fra FN, og at verdensorganisasjonen fortsatt ville spille en sentral rolle i arbeidet med å løse denne konflikten. Men han la altså vekt på at å få en snarlig slutt på lidelsene man så i Kosovo var viktigere enn å vente på en formell godkjenning fra verdensorganisasjonens side:

”Men ethvert overgrep vi stopper ved at NATO griper inn, og ethvert menneskeliv som redde ved at NATO griper inn, er en stemme for at Norges beslutning om å gi sin støtte til våre NATO-alliertes aksjon er riktig.”

(Stortingsforhandlinger nr.10 (1998-1999):135)

En annen representant fra Fremskrittspartiet, Hans J. Røsjorde, pekte også på behovet for at NATO måtte kunne handle på egenhånd i tilfeller som Kosovo, og når en organisasjon

som FN var handlingslammet på grunn av uenighet innad i sikkerhetsrådet (Stortingsforhandlinger nr.8 (1998-1999):114-115).

Flere representanter gikk som vi ser inn for at man måtte stoppe konflikten og de sivile lidelsene i Kosovo med alle midler. En av de som inntok dette standpunktet var Kristelig Folkepartis Odd Holten (Stortingsforhandlinger nr.8 (1998-1999):115).

Trontaledebatten gikk som nevnt over to dager, og i et innlegg den 15.oktober påpekte statsminister Kjell Magne Bondevik at NATOs trussel om bruk av militær makt hadde hatt den ønskede effekten på det serbiske regimet:

”President Milosevic forstår tydeligvis bare ett språk, nemlig makt. Derfor ble det nødvendig for NATO å vedta en aktiveringsordre – med tidsfrist – for en eventuell militær aksjon.”

(Stortingsforhandlinger nr.10 (1998-1999):137)

Fremsettelsen av denne trusselen hadde, ifølge statsministeren, presset serbias ledere tilbake til forhandlingsbordet. I den realpolitiske tradisjonen er det den harde makten som er den mest effektive, og det var nettopp bruken av denne typen makt som hadde vist seg å fungere i dette tilfellet. Også statsministeren sa at det var på grunn av de store lidelsene sivilbefolkningen gjennomlevde man måtte handle så raskt som mulig:

”Ønsket om å avverge en humanitær katastrofe har vært en avgjørende drivkraft for både FNs krav til partene, for NATOs oppfølging av disse og for den norske regjeringens egne vurderinger.”

(Stortingsforhandlinger nr.10 (1998-1999):137)

Som en ser av debatten hittil var Stortingsrepresentantene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet alle enige om at NATO burde

gjøre noe i den humanitære krisen som utspilte seg på Balkan. Men to representanter, en fra Senterpartiet og en fra Arbeiderpartiet, argumenterte mot at NATO skulle engasjere seg i en out-of-area operasjon i Kosovo.

John Dale (Sp) var en av dem, og han kom med en sterk advarsel mot at NATO involverte seg i Kosovo-konflikten:

”Om utanlandske makter blandar seg inn militært, kan konflikten fort verta utvida og forverra, med enda større tap av menneskeliv.”

(Stortingsforhandlinger nr.9 (1998-1999):128)

Representanten Dale var kritisk til at NATO skulle påta seg oppgaver utenfor sitt ansvarsområde, og bli et slags verdenspoliti som han betegnet det. Han påpekte også at NATO ikke hadde noen støtte fra FNs sikkerhetsråd for de tiltakene de hadde iverksatt mot det serbiske regimet. Han advarte videre mot at denne måten å handle på fra NATOs side kunne få andre land til også å handle på egen hånd i fremtidige konflikter, uten først å gå veien om FN (Stortingsforhandlinger nr.9 (1998-1999):128-129).

For Ane Sofie Tømmerås (Ap) var også Balkan et sentralt tema da hun holdt sitt innlegg i Trontaledebatten den 15.oktober. Hun var særlig opptatt av mangelen av et FN-mandat for det NATO nå foretok seg:

”De siste dagene har Vestens engasjement fått en ny karakter gjennom NATOs vedtak om klarsignal til militært angrep. Det er historisk og prinsipielt helt nytt at alliansen på denne måten går til militær aksjon utenfor sitt område uten et FN-mandat i ryggen.”

(Stortingsforhandlinger nr.12 (1998-1999):173)

Tømmerås stilte seg svært kritisk til at NATO hadde gått til dette skrittet:

”Det følger fortsatt av NATOs regler at dersom alliansen skal gjennomføre militære aksjoner utenfor sitt område, kreves det et FN-mandat. Derfor var NATOs avgjørelse om klarsignal for bombing i Kosovo isolert sett et brudd på NATOs egne regler.”

(Stortingsforhandlinger nr.12 (1998-1999):173)

Representanten Tømmerås påpekte videre at siden FNs sikkerhetsråd ikke hadde gitt noe mandat for militære aksjoner så innebar NATOs vedtak et brudd både på FN-pakten og folkeretten. Hun viste også til at i Stortingsinnstilling nr.23 (1994-1995) hadde et flertall i forsvarskomiteen bestående av Ap, H og Frp gått inn for at norsk deltakelse i out-of-area operasjoner måtte skje på bakgrunn av et vedtak i fra FN, et syn mindretallet i komiteen, Krf, SV og Sp også delte. I innstillingen sa flertallet:

”..Norge må stå fast på prinsippet om at norsk deltakelse i militære operasjoner utenfor NATOs og VEUs ansvarsområder, skal skje på grunnlag av vedtak i FN eller KSSE.”

Innst.S.nr.23 (1994-1995)

Ane Sofie Tømmerås (Ap) påpekte at det ikke fantes noe klart svar på om det var riktig eller ei å gi klarsignal til slike aksjoner når man så den humanitære krisen som utspilte seg i Kosovo. Men hun uttrykte til slutt i sitt innlegg, i likhet med John Dale, en bekymring for de signaler og presedens vedtaket fra NATO om bruk av militær makt ville gi til andre aktører i samme situasjon i fremtiden (Stortingsforhandlinger nr.12 (1998-1999):173).

I løpet av Trontaledebatten var det flere representanter som tok opp temaer som ikke direkte berørte out-of-area spørsmålet, men heller ulike sider ved Norges forhold til NATO og den pågående krisen i Kosovo. Blant disse var flere Høyre-representanter. Kristin Krohn Devold understreket fra sin side hvor viktig medlemskapet i NATO var, og hadde vært, for vår nasjonale sikkerhet. Jan Petersen kritiserte regjeringen for de kutt den foreslo i forsvarsbudsjettet i en tid da norske styrker var involvert i NATO-aksjoner i det

tidligere Jugoslavia. Ingvald Godal (H) var også så vidt innom hendelsene i Kosovo i ett av sine innlegg, og Arbeiderpartiets Grethe G. Fossum ønsket på sin side en klargjøring fra regjeringen omkring asyl for de kosovoalbanske flyktningene som hadde kommet til Norge (Stortingsforhandlinger nr.6, nr.8-10, nr.12 (1998-1999): 82, 116, 121-122, 141, 178).

Ingen representanter fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre eller Kystpartiet tok opp spørsmål omkring out-of-area strategien, norsk deltakelse i slike operasjoner eller hendelsene i Kosovo i denne debatten.

6.3 Oppsummering

Som i 1997 kan man ikke spore noen omfattende debatt omkring NATOs out-of-area strategi på Stortinget i 1998. I 1997 hadde flere representanter berømmet den norske innsatsen i Bosnia, men om man var for eller mot aksjonene ble ikke debattert i noen stor grad. Flere representanter og partier deltok også i debatten omkring out-of-area i 1998 enn i 1997.

Man finner heller ikke i 1998 de store uenighetene omkring dette spørsmålet mellom partiene på Stortinget. Derimot understreket flere representanter den brede politiske enigheten som hersket der om at Norge måtte delta i en kommende out-of-area operasjon i Kosovo. Bare to representanter gikk i mot norsk deltakelse, John Dale (Sp) og Ane Sofie Tømmerås (Ap). Men andre representanter uttrykte en viss skepsis til hva de regionale følgene kunne bli hvis NATO satte inn et angrep på Jugoslavia.

I 1997-debattene brukte Høyre realpolitiske, og både og argumenter, mens partiets representanter ikke fremsatte noen argumenter for eller mot out-of-area i 1998.

Arbeiderpartiets representanter brukte verdidiplomatiske og realpolitiske argumenter i 1998. Senterpartiet brukte i 1997 verdidiplomatiske og både og argumenter, også i 1998

brukte partiet argumenter fra de samme kategoriene. Kristelig Folkeparti, og Fremskrittspartiet brukte verdidiplomatiske argumenter i 1998-debattene. Men Fremskrittspartiet la mindre vekt på nødvendigheten av et FN-mandat i Trontaledebatten. Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kystpartiet tok ikke opp forhold rundt out-of-area operasjoner eller Kosovo i denne debatten.

Arbeiderpartiets representanter la størst vekt på de humanitære hensynene bak en out-of-area operasjon i Kosovo. Og de fremhevet videre betydningen av et bredt samarbeid mellom verdens stater for å finne løsninger på felles problemer. Thorbjørn Jagland viste til at internasjonalt samarbeid var den beste måten for å unngå slike humanitære kriser som den man så i Kosovo. Flere andre representanter fra Arbeiderpartiet argumenterte også for at man måtte handle i denne situasjonen ut fra humanitære årsaker, og av hensyn til menneskerettighetene. Blant dem var Jens Stoltenberg, Bjørn Tore Godal og Jørgen Kosmo. Godal mente at Norge var moralsk forpliktet til å yte vår del til denne typen av operasjoner verden over. Slike hensyn utgjør en viktig del av den verdidiplomatiske agendaen. Jørgen Kosmo var også inne på at Norge sammen med våre allierte var moralsk forpliktet til å gripe inn i slike tilfeller som Kosovo, selv når dette medførte brudd på internasjonale overenskomster. Flere andre representanter brukte også en verdidiplomatisk argumentasjon i debatten. Blant disse var Senterpartiets Johan J. Jakobsen (Sp) som viste til nødvendigheten av å ivareta humanitære hensyn i dette tilfellet. Dag Danielsen (Frp) støttet en NATO-operasjon ut fra humanitære hensyn, og beskyttelse av menneskerettighetene i Kosovo. Kristelig Folkepartis Odd Holten og Statsminister Kjell Magne Bondevik argumenterte også ut fra at man måtte gripe inn på grunn av humanitære hensyn og bruddene på menneskerettighetene.

Bjørn Tore Godal (Ap) og Dag Danielsen (Frp) var de som fremsatte realpolitiske argumenter i Trontaledebatten. Begge to la vekt på at Norge måtte stille opp sammen med våre allierte i out-of-area operasjoner som den i Kosovo.

John Dale (Sp) og Ane Sofie Tømmerås (Ap) brukte argumenter fra både og kategorien da de var imot at NATO skulle aksjonere i Kosovo siden man ikke hadde et mandat fra FN til å gjøre det. Og Ane Sofie Tømmerås (Ap) hevdet for sin del at Nato brøt med folkeretten gjennom sitt vedtak om aksjoner mot Jugoslavia.

Kapittel 7 Out-of-area debatten i 1999

7.1 Innledning til debatten i 1999

I dette kapitlet skal jeg ta for meg, og gjøre rede for de Stortingsdebattene hvor out-of-area og operasjon Allied Force var et tema i 1999. Dette året hadde Norge en regjering utgått fra de tre sentrumspartiene Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre.

Debatten i 1999 ble preget av at konflikten i Kosovo økte i intensitet utover vinteren og våren, med de negative følgende dette hadde for sivilbefolkningen der. Etter at det internasjonale samfunnet hadde mislyktes i å forhandle frem en fredelig løsning på krisen, igangsatte NATO operasjon Allied Force den 24.mars. Denne luftoperasjonen kom til å gå over 78 dager, og ble avsluttet den 10.juni. I forhold til de to foregående årene, 1997 og 1998, var det i 1999 flere og lengre Stortingsdebatter omkring de ulike sidene ved out-of-area operasjoner, og Norges deltakelse i dem. De debattene jeg ser på her foregikk alle sammen i løpet av Stortingets vårsesjon.

Fremstillingen videre i dette kapitlet vil igjen i størst mulig grad bli lagt opp i kronologisk rekkefølge. Men enkelte steder vil jeg for å bedre belyse temaet bruke bidrag fra ulike tidsperioder. Dette har jeg blant annet gjort i avsnitt 7.9 hvor jeg har samlet hele debatten om bruk av bakkestyrker, i tillegg til luftstyrkene, i operasjon Allied Force. Dette avsnittet dekker da alle de debattene hvor spørsmålet om bruk av disse styrkene kom opp i vårsesjonen 1999 på Stortinget.

7.2 Utenrikspolitisk redegjørelse den 19.januar og debatten om utenriksministerens redegjørelse den 28.januar

19.januar 1999 holdt utenriksminister Knut Vollebæk (Krf) en redegjørelse om norsk

Europa-politikk i Stortinget (Stortingsforhandlinger.nr.104(1998-1999):1537-1545). I denne tok han for seg hele det spekteret av utfordringer Norge kom til å stå overfor i vår verdensdel de kommende årene. Utenriksministeren nevnte bare så vidt konflikten i Kosovo denne dagen, da den ville være et hovedtema i en senere redegjørelse. Heller ikke ulike sider ved samarbeidet i NATO ble særlig omtalt av utenriksministeren. Han begrenset seg til bare å kort nevne den kommende utvidelsesprosessen østover, og NATO som bidragsyter i europeiske krisehåndteringsoperasjoner. Det er også verdt å merke seg at utenriksminister Knut Vollebæk i denne redegjørelsen for Stortinget satte opp en verdidiplomatisk dagsorden for norsk utenrikspolitikk. I denne talen ble det blant annet understreket at det for Norge var viktig å arbeide for spredning av demokrati og menneskerettigheter verden over. Og at satsningen på deltakelse i internasjonale organisasjoner, og andre samarbeidsfora også var viktige punkter på den norske utenrikspolitiske agendaen (Stortingsforhandlinger nr.104 (1998-1999):1537-1538).

Sentrale temaer i denne redegjørelsen var forholdet til Russland og de potensielle problemer som kunne oppstå i forbindelse med landets politiske, økonomiske og sosiale utvikling. Andre spørsmål som ble tatt opp var de uløste miljøproblemene i nord, det nordiske samarbeidet på det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet, VEUs fremtidige rolle i det europeiske sikkerhetspolitiske samarbeidet og norsk deltakelse i internasjonale krisehåndteringsoperasjoner sett i et europeisk perspektiv. Men hovedvekten i denne redegjørelsen lå på Norges forhold til EU og EØS-avtalen (Stortingsforhandlinger nr.104 (1998-1999):1537-1544).

Den 28.januar ble utenriksministerens Europa-redegjørelse fulgt opp med en debatt i Stortinget. Her kom blant annet spørsmålet om militæraksjoner fra NATOs side opp på dagsordenen, da man kom inn på krisen i Kosovo. Men det en legger merke til når en leser gjennom utenriksdebatten er at Kosovo ikke var noe sentralt tema i debatten. Hovedtemaet denne dagen var Norges forhold til Europa (Stortingsforhandlinger nr.114-116, nr.118 (1998-1999):1705-1742, 1759-1767).

Fridtjof Frank Gundersen (Frp) var den først til å ta opp det som foregikk i Kosovo i denne debatten. På bakgrunn av det som utspilte seg der gikk Gundersen, og Fremskrittspartiet, inn for at regjeringen støttet en igangsettelse av bombeaksjoner mot Jugoslavia. Han grunn gav sitt standpunkt både ut i fra det internasjonale samfunnets forpliktelser overfor den kosovoalbanske sivilbefolkningen, og de jugoslaviske myndighetenes mange brudd på menneskerettighetene (Stortingsforhandlinger nr.114 (1998-1999): 1707-1709).

Den alleuropeiske organisasjonen OSSE hadde vært tungt involvert i arbeidet med å overvåke freden i Kosovo, fra og med senhøsten 1998. Men organisasjonens innsats ble sterkt kritisert av representanten Gundersen. Han klargjorde for Fremskrittspartiets syn på denne måten:

”Vi går videre inn for at OSSE-kontrollørene blir trukket ut av Kosovo, både fordi deres personlige sikkerhet er i fare og fordi vi ikke kan se at de er i stand til annet enn å bevidne overgrep fra den serbiske hæren.”

(Stortingsforhandlinger nr.114 (1998-1999):1709)

Gundersen fremsatte videre den påstanden at denne organisasjonens tilstedeværelse i Kosovo bare hadde vært til hinder for å finne en løsning på konflikten²⁹. Han tenkte da på at NATO var forhindret fra å igangsette luftangrep mot den serbiske hæren så lenge OSSEs mannskaper var utplassert i provinsen (Stortingsforhandlinger nr.114(1998-1999): 1708-1709).

Erik Solheim (SV) var den første som tok opp Kosovo-tråden fra Fremskrittspartiets representant. Han sa seg her enig i Fridtjof Frank Gundersens synspunkter på at utviklingen i Kosovo var svært bekymringsfull. Uenigheten mellom SV og Frp kom først

²⁹ Representanten Gundersen var også kritisk til den rollen FN hadde spilt i forbindelse med konfliktene i det tidligere Jugoslavia (Stortingsforhandlinger.nr.116 (1998-1999):1709).

og fremst til syne i spørsmålet om man burde bruke militær makt eller ikke mot Jugoslavia, om Kosovo burde bli en selvstendig stat og på de internasjonale organisasjonenes rolle i denne konflikten. I flere av sine innlegg i løpet av denne utenriksdebatten var Solheim inne på nødvendigheten av at man nettopp engasjerte organisasjoner som EU, FN, NATO og OSSE i arbeidet med å finne frem til en fredsløsning for Kosovo (Stortingsforhandlinger nr.114, nr.115 (1998-1999):1710,1719-1720,1722).

Også Thorbjørn Jagland (Ap) benyttet de samme argumenterte som Erik Solheim da han svarte på et spørsmål stilt av Dag Danielsen (Frp) i debatten. Jagland understreket i sitt innlegg nødvendigheten av at Norge deltok aktivt innen det multilaterale diplomatiet i forbindelse med denne konflikten:

”Vi arbeider her i et fellesskap i Europa, i OSSE, i NATO spesielt, og jeg synes det er viktig for Norge å stå sammen med de andre allierte om hva som skal gjøres i Kosovo, og ikke prøve seg på en alenegang i dette.”

(Stortingsforhandlinger.nr.115 (1998-1999):1726)

En annen debattant som understreket betydningen av å finne frem til en politisk løsning gjennom forhandlinger var Johan J. Jakobsen (Sp) som i sitt innlegg sa følgende:

”Både gjennom den aktuelle krisehåndtering og initiativet til forhandlinger mellom de stridende parter har utenriksministeren utvist et lederskap som anviser den eneste farbare veg ut av den håpløse og tilsynelatende fastlåste situasjonen i Kosovo, nemlig en forhandlingsløsning.”

(Stortingsforhandlinger nr.115 (1998-1999):1716)

Representanten Jakobsen (Sp) markerte gjennom denne uttalelsen sin uenighet med Fremskrittspartiet i spørsmålet om nødvendigheten av å satse på forhandlinger, og på de

internasjonale organisasjonene i denne konflikten. Utenriksminister Knut Vollebæk (Krf) var også blant dem som påpekte den viktige rollen de internasjonale organisasjonene kunne ha i arbeidet med å forhandle frem en fredelig løsning:

”Når det gjelder Kosovo, er det viktig at vi der også deltar bl.a. gjennom vårt OSSE-formannskap. Vi ser at OSSE kan spille en rolle, og vi vil utnytte også den muligheten for å skape fred og stabilitet I Europa.”

(Stortingsforhandlinger nr.115, nr.118 (1998-1999):1760)

På et spørsmål fra Fremskrittspartiets Dag Danielsen, om hvilke tiltak man ville iverksette fra norsk side for å forhindre en humanitær katastrofe i Kosovo, viste statsminister Bondevik (Krf) i sitt innlegg også til den viktige rollen OSSE hadde for å finne frem til en fredelig løsning på denne konflikten. Men han la i tillegg avgjørende vekt på at NATOs militære slagkraft måtte brukes som et ris bak speilet hvis partene ikke respekterte freden (Stortingsforhandlinger.nr.116 (1998-1999):1730). Statsministeren satte her fokuset på effekten man kunne få fra bruken av den ”harde” makttypen.

Ingen av partiene som tok opp spørsmål som omhandlet konflikten i Kosovo, og et eventuelt NATO-engasjement der, la hovedvekten på disse temaene i utenriksdebatten den 28.januar. De tre partiene som ikke berørte Kosovo og NATO i det hele tatt i løpet av denne utenriksdebatten var Høyre, Venstre og Kystpartiet. Riktignok ble Kosovo så vidt nevnt av en av Høyres representanter, Bjørn Hærnes, men dette var mer som en kommentar til Erik Solheim og partiet SVs holdning til EU enn et innspill i debatten omkring den aktuelle konflikten (Stortingsforhandlinger nr.114-116, nr.118 (1998-1999):1705-1742, 1759-1767).

Hvilke argumenter fremsatte så de som deltok i denne debatten. Jeg går først igjennom den verdidiplomatiske kategorien, så den realpolitiske og til slutt både og kategorien. Fremskrittspartiets Fridtjof Frank Gundersen brukte et verdidiplomatisk argument da han

støttet en NATO-aksjon ut i fra humanitære hensyn og menneskerettigheter. For Erik Solheim (SV), Thorbjørn Jagland (Ap), Johan J. Jakobsen (Sp), utenriksminister Knut Vollebæk (Krf) og statsminister Kjell Magne Bondevik (Krf) var det viktig å satse på diplomatiske forhandlinger og på de internasjonale organisasjonene.

Fridtjof Frank Gundersen (Frp) argumenterte realpolitisk når han gikk inn for at OSSE burde trekkes ut av Kosovo. Representanten hevdet at denne organisasjonen ikke bidro til noen løsning på konflikten der. Thorbjørn Jagland (Ap) argumenterte også realpolitisk når han sa at det for Norge var viktig å stille opp sammen med våre allierte i denne konflikten.

Erik Solheim (SV) fremsatte et både og argument når han viste til at man burde satse på å involvere FN for å få til en løsning i Kosovo.

7.3 Spørretimene den 24.mars og den 14.april

Operasjon Allied Force ble igangsatt den 24.mars, og luftkampanjen var et av flere temaer som ble tatt opp i den muntlige spørretimen i Stortinget den samme dagen (Stortingsforhandlinger nr.166 (1998-1999):2479-2482).

Både Sosialistisk Venstrepartis Erik Solheim og Kristin Halvorsen tok opp den spente situasjonen i Kosovo, og ville vite om man hadde noen alternative planer hvis man ikke oppnådde målene gjennom bombeaksjoner. Begge to uttrykte en viss skepsis overfor at den i det hele tatt hadde blitt igangsatt. Det er interessant å merke seg her at representanten Solheim omtalte Allied Force som den ”nødvendige aksjonen” i sitt innlegg denne dagen. I debatten om utenrikskomiteens innstilling om nødhjelp til Kosovo³⁰ den 27.oktober 1998 hadde han forøvrig begrunnet en militær aksjon ut i fra

³⁰ Innstilling til Stortinget nr.9 (1998-1999)

nødrettsbetraktninger:

”Etter mitt skjønn er situasjonen i Kosovo nå av en slik karakter at nødretten må komme foran folkeretten.”

(Stortingsforhandlinger nr.21(1998-1999):286)

Dette gjorde han også i den muntlige spørretimen den 28.april. Her ordla han seg slik:

”Det som skjer i Kosovo, har latt seg begrunne ut fra nødrettsbetraktninger i en ekstrem situasjon, og må ikke få lov til å bli det alminnelige i måten NATO opererer på.”

(Stortingsforhandlinger nr.197 (1998-1999):2942)

Denne uttalelsen fra SVs representant kan man tolke som at den brede politiske enigheten man så i forbindelse med NATOs operasjon i Kosovo kan regnes som et særtilfelle i norsk utenrikspolitikk. I debatten den 24.mars sa Solheim også at nødretten måtte gå foran mangelen på mandat i fra FN i den krisen som hadde oppstått på Balkan. SV blir gjerne betraktet som det mest NATO-kritiske partiet på Stortinget, og uttalelsene fra Solheim kan tas som et tegn på at man her var oppe i en svært vanskelig utenrikspolitisk sak for partiet (Stortingsforhandlinger nr.166 (1998-1999):2479).

Utenriksminister Knut Vollebæk (Krf) stilte seg ikke uventet positiv til at NATO hadde iverksatt operasjon Allied Force, og sa at det var hensynet til sivilbefolkningen som veide tyngst blant årsakene til at NATO hadde grepet inn.

Uenighet kom i denne spørretimen til syne når SVs Hallgeir H. Langeland tok ordet. Han uttrykte sin motstand mot at NATO skulle gå til aksjon, og begrunnet denne i frykten for at bombingene kunne bidra til å utløse en større internasjonal konflikt.

Kosovo kom også opp på dagsordenen i spørretimen den 14.april. Både Arbeiderpartiet og Høyre gikk her ut med full støtte både til NATO-operasjonen, og til regjeringens handlemåte i denne forbindelsen. For Thorbjørn Jagland (Ap) var det viktig at man gjorde det man kunne for å hjelpe de mange flyktningene som krigen hadde skapt. Det kom ikke frem noen uenighet mellom partiene i løpet av denne spørretimen omkring operasjon Allied Force som sådan.

Når man går igjennom spørretimene som ble holdt disse to dagene ser man at spørsmålet om NATOs out-of-area strategi, operasjon Allied Force og Kosovo ikke var det dominerende temaene hverken i den muntlige spørretimen den 24. mars, eller i den muntlige og ordinære spørretimen den 14.april. Det var riktig nok noen flere representanter og partier som deltok i debatten omkring disse temaene i Stortinget den 14.april. I denne perioden brukte for øvrig alle deltakerne i debattene verdidiplomatiske argumenter.

7.4 Utenriksministerens redegjørelse den 27.april

Utenriksminister Vollebæk holdt den 27.april en ny redegjørelse i Stortinget om Kosovo-konflikten. I denne tok utenriksministeren for seg de utfordringene man nå stod overfor på Balkan. Og han refererte i sin redegjørelse til det som hadde blitt sagt på NATO-toppmøtet³¹ om luftkampanjen:

”NATOs toppmøte i Washington ble en viktig markering av alliert samhold og oppslutning om NATOs luftoperasjoner. Toppmøtet viste at det er enighet om videreføring og intensivering av NATOs militære aksjoner overfor Jugoslavia.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2902)

³¹ NATOs toppmøte ble avholdt i Washington den 23. til 25. april 1999. Dette markerte også NATOs 50 års jubileum som forsvarsallianse. Her ble også det nye strategiske konseptet og out-of-area strategien vedtatt.

Utenriksministeren påpekte altså nødvendigheten av at disse aksjonene fortsatte, og at man holdt fast på de kravene som det internasjonale samfunnet hadde fremsatt overfor det jugoslaviske regimet. Han la også til at aksjonene hadde hatt den tilsiktede effekten med å svekke den serbiske krigsmaskinen. Utenriksministeren gjorde videre rede for den humanitære katastrofen som var i ferd med å utvikle seg på Balkan, da særlig knyttet til det store antallet kosovoalbanske flyktninger inne i Kosovo og i flyktningleirer i nabolandene. Han snakket også om kosovokonfliktens betydning for den regionale stabiliteten og om alle de diplomatiske initiativene som var tatt fra ulike staters og organisasjoners side for å finne frem til en fredsløsning, og på lengre sikt å stabilisere den urolige regionen i sørøst-Europa (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2902-2905).

Etter utenriksministerens innledningsforedrag fikk representanter for de andre partiene muligheten for å komme med sine kommentarer. Thorbjørn Jagland (Ap) slo an tonen i denne debatten med å si følgende:

”Arbeiderpartiet gir sin støtte til NATOs strategi, slik vi har gjort hele tiden, og til Regjeringens politikk. Jeg kan ikke finne noe i utenriksministerens redegjørelse som jeg på vegne av Arbeiderpartiet kan si meg uenig i.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2905)

Om målet med bombingene sa Jagland at de skulle bidra til å svekke de serbiske styrkene så mye at de ikke kunne begå nye overgrep mot den kosovoalbanske sivilbefolkningen igjen. Jagland understreket videre at før man stoppet bombingene så måtte flyktingens rett til å vende tilbake til sine hjem sikres.

Både Hans J. Røsjorde (Frp) og Jan Petersen (H) ga også sin fulle støtte til regjeringen, og til NATOs valg av strategi i Kosovo. Men begge understreket at denne operasjonen kunne ta endel lenger tid enn det man hadde forventet i utgangspunktet. Høyres Jan Petersen sa dette i sitt debattinnlegg:

”Ansporet av erfaringene fra Bosnia-operasjonen var det vel mange som regnet med at dette kunne gå raskt, men hvis det er slik at det tar tid, ja så er vi parat til å bruke den tiden.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2907)

Det går frem av innlegget til Røsjordet at det endelige målet med aksjonen var å gjøre forholdene i Kosovo så sikre at flyktningene kunne vende tilbake. Og for at dette skulle bli mulig måtte man redusere den serbiske hærens evne til å føre krig. Også Jan Petersen påpekte at målet på suksess for Allied Force, var at man kom frem til et resultat som gjorde at flyktningene kunne returnere til sine hjem i Kosovo. Det som var viktig i denne fasen av operasjon Allied Force var, ifølge både Røsjorde og Petersen, å stå sammen innad i det norske politiske miljøet og med våre alliansepartnere i NATO (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2905-2907).

Senterpartiets Johan J. Jakobsen oppsummerte målet med bombekampanjen på følgende måte i denne debatten:

”Målet for aksjonen var, og er fortsatt, å stanse overgrepene mot kosovoalbanerne og den etniske rensningen og å gi folket i Kosovo muligheter til å vende tilbake til de områder de er fordrevet fra.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2907)

Både Senterpartiets Johan J. Jakobsen, og Sosialistisk Venstrepartis Kristin Halvorsen, understreket at man først og fremst støttet denne aksjonen fordi de mente at dette var den beste av de dårlige løsningene. Som representanten Jakobsen formulerte seg:

”Senterpartiet stiller seg bak og støtter Regjeringens og NATOs vanskelige beslutninger og veivalg, fordi andre alternativer kort og godt har fremstått som enda verre enn den tragedien vi i dag ser utspille seg på Balkan.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2907)

Kristin Halvorsen (Sv) kritiserte i sitt innlegg det omfanget bombeaksjonene hadde fått og minnet om at det som var målsettingen med hele aksjonen var å sikre de grunnleggende menneskerettighetene for befolkningen i Kosovo. Ifølge henne hadde NATOs bombeaksjoner hatt den motsatte effekten av det som den var tiltenkt. I stedet for å bidra til en løsning hadde aksjonene blitt et hinder for å komme frem til en løsning på konflikten. Representanten Halvorsen foreslo også at NATO burde gjennomføre en begrenset bombestans på dette tidspunktet for å prøve ut det diplomatiske sporet (Stortingsforhandlinger.nr.194 (1998-1999):2908).

Venstres Harald Hove ga og sitt partis fulle støtte til regjeringen, og til NATOs handlemåte i Kosovo-konflikten. Han påpekte i sitt innlegg at formålet med bombeaksjonene var å stoppe den etniske rensningen i Kosovo, og å sikre at de mange flyktingene fra området kunne dra hjem uten frykt for at de skulle bli utsatt for overgrep fra det serbiske regimets side.

Som det går frem av Stortingsdebatten den 27.april høstet regjeringen støtte fra alle de andre partiene for sin måte å håndtere Kosovo-konflikten på. Det partiet som skilte seg ut i så måte var Sosialistisk venstreparti (SV). Partiet hadde fra begynnelsen av stilt seg kritisk til bruk av bombeaksjoner som et virkemiddel for å løse denne konflikten, og fremsatte kritikk mot Allied Force også i denne debatten. På den andre siden benyttet representanter som Høyres Jan Pettersen, Senterpartiets Johan J. Jakobsen og Kristelig Folkepartis Einar Steensnæs muligheten i sine innlegg til å understreke den brede politiske enigheten som hersket mellom regjeringen og Stortinget i denne saken.

Forholdet til FN i forbindelse med NATO-operasjonen i Kosovo ble også tatt opp av noen representanter i denne debatten. Thorbjørn Jagland (Ap) pekte på at NATO gjennom å igangsette operasjon Allied Force hadde bidratt til å svekke FN's autoritet. Årsaken til

dette lå, ifølge Jagland, i at NATO ikke hadde fått noe klart mandat fra sikkerhetsrådet for å gjennomføre denne bombeaksjonen. Også Kristin Halvorsen (SV) påpekte, og fant det kritikkverdige, at denne aksjonen ble utført uten et klart mandat fra FN. Det kan i denne forbindelsen være på sin plass å vise til en uttalelse Venstres Harald Hove kom med i denne debatten. Her hevdet han at NATO-aksjonene nettopp hadde den nødvendige støtten fra FN:

”Jeg synes også det er viktig å understreke at NATOs aksjon langt på vei har en støtte også fra FN, bl.a. gjennom de uttalelsene som FNs generalsekretær Koffi Annan har kommet med, og den støtte man gir de målsettinger som NATO har gitt uttrykk for.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2909)

På dette stadiet var fremdeles den verdidiplomatiske argumentasjonen dominerende i Stortingsdebattene om Kosovo. Thorbjørn Jagland (Ap), Hans J. Røsjorde (Frp), Jan Petersen (H), Johan J. Jakobsen (Sp) og Harald Hove (V) brukte alle verdidiplomatiske argumenter da de viste til at å ivareta de humanitære hensynene for kosovoalbanerne var den viktigste årsaken til at man støttet Allied Force. Den samme typen argument brukte Kristin Halvorsen (SV) da hun sa at målsettingen med operasjonen var å ivareta menneskerettighetene for Kosovoalbanerne, men ifølge henne hadde den hatt motsatt effekt.

Hans J. Røsjorde (Frp) og Jan Petersen (H) argumenterte ut fra et realpolitisk ståsted da de sa at Norge måtte stille opp for våre allierte i denne konflikten.

Thorbjørn Jagland (Ap), Kristin Halvorsen (SV) brukte både og argumenter da de kritiserte mangelen på FN mandat i forbindelse med operasjon Allied Force. Harald Hove (V) argumenterte for at FN hadde gitt den nødvendige støtten i denne forbindelsen.

7.5 Spørretimene den 12.mai og den 26.mai

Operasjon Allied Force og Kosovo kom også opp på dagsordenen i den muntlige spørretimen den 12.mai. Her fikk regjeringen støtte fra Bjørn Tore Godal (Ap) i forbindelse med bombeaksjonen, men han uttrykte samtidig bekymring for de mange sivile tapene denne førte til. Bombingens omfang var også et sentralt punkt for Sosialistisk Venstrepartis Erik Solheim. Han tok opp temaet i forbindelse med at NATO fly hadde bombet den kinesiske ambassaden ved en feiltakelse. Utenriksminister Knut Vollebæk var enig med begge disse representantene i at tapene av sivile liv i forbindelse med operasjon Allied Force var beklagelige, og burde i størst mulig grad forhindres fra alliansens side (Stortingsforhandlinger nr.215 (1998-1999):3226-3228, 3232).

I den ordinære spørretimen den 26.mai kom Sosialistisk Venstrepartis representant Hallgeir H. Langeland med sterke utfall mot bombeaksjonene. Han kritiserte dem både for det omfanget de hadde fått, at de hadde medført store sivile tap og at NATO ikke hadde oppnådd sine målsettinger selv etter over to måneder med bombing. Langeland omtalte også luftkampanjen som den ”folkerettsstridige NATO-aksjonen”, og fremsatte et forslag om at dette var det rette tidspunktet for en bombestans så man kunne følge opp forhandlingssporet. Den samme representanten hadde også i tidligere debatter fremstått som en av de krasseste kritikerne av NATOs bombeaksjoner³².

Utenriksminister Knut Vollebæk tilbakeviste i sitt svar at dette var tidspunktet for bombestans, og sa videre at det bare var opp til Slobodan Milosevic å legge til rette for at operasjon Allied Force ble avsluttet. Dette kunne Milosevic gjøre ved å etterkomme de internasjonale kravene mot ham. Ifølge utenriksministeren var det hensynet til sivilbefolkningen som gjorde at man på dette tidspunktet måtte fortsette operasjonen. Men Vollebæk sa seg enig i Langelands kritikk av det omfanget bombingene hadde fått, og det

³² Se for eksempel i referatet fra den muntlige spørretimen den 24. mars 1999 (Stortingsforhandlinger nr.166 (1998-1999):2480).

at så mange sivile liv hadde gått tapt i dem (Stortingsforhandlinger nr.227 (1998-1999):3403-3404).

I denne spørretimen den 26.mai var det bare SVs Hallgeir H. Langeland og utenriksminister Knut Vollebæk som tok opp spørsmål omkring operasjon Allied Force og Kosovo.

NATOs out-of-area strategi, operasjon Allied Force og krisen i Kosovo var heller ikke blant de sentrale temaene i spørretimene den 12. eller 26.mai. I den grad det ble debattert i disse spørretimene var fokuset rettet mot flyktnings spørsmål, styrken som skulle settes inn etter at operasjon Allied Force var avsluttet og i hvilken grad man kunne få FN inn i arbeidet med å løse konflikten igjen. Flere av de som deltok i disse debattene våren 1999 påpekte jo at FN var blitt tilsidesatt i forbindelse med denne konflikten. I disse spørretimene ble det brukt både verdidiplomatiske argumenter, og både og argumenter.

7.6 Utenriksministerens redegjørelse den 7.juni og statsministerens redegjørelse den 10.juni

Den 7.juni holdt utenriksminister Vollebæk nok en redegjørelse i Stortinget om situasjonen i Kosovo, og i de nærliggende områdene. På dette tidspunktet hadde man klart å forhandle seg frem til en midlertidig fredsavtale mellom partene. Vollebæk gikk i sin redegjørelse igjennom det diplomatiske og fagmilitære arbeidet som hadde blitt lagt ned for å komme frem til avtalen, og han gjorde rede for de kravene som ble stilt til partene i henhold til denne. De sentrale punktene her var blant annet tilbaketrekking av de serbiske strykene, avvæpning av den kosovoalbanske frigjøringshæren KLA og utplasseringen av en internasjonal styrke³³ med hovedoppgave å sikre freden i Kosovo.

³³ Dette var KFOR-styrkene

Utenriksministeren tok også opp NATOs, og Norges, rolle i KFOR-styrkene og han berørte ulike sider ved det humanitære arbeidet som hadde blitt utført i forbindelse med krigen i Kosovo. Vollebæk sa i sitt innlegg at det var NATOs bombeaksjoner, sammen med innsatsen fra det internasjonale samfunnet, som hadde vært avgjørende for å få til en slutt på konflikten (Stortingsforhandlinger nr.246 (1998-1999):3691-3694).

Utenriksministeren understreket i dette innlegget at bruken av den ”harde” makten var avgjørende for at Allied Force hadde fått et vellykket utfall:

”..bruk av militær makt har vært en nødvendig forutsetning for å komme frem til den politiske løsningen som nå ligger på bordet.”

(Stortingsforhandlinger nr.246 (1998-1999):3692)

For de neoklassiske realistene er den harde makten den eneste makttypen man sikkert kan anvende for å nå sine mål. Men bruken av denne typen makt for å løse konflikter i det internasjonale samfunnet er blitt vanskeligere å legitimere i dag enn for noen tiår tilbake. Dan Smith (1995:56) argumenterer med at den harde makten fortsatt kan anvendes men bare om den gir ”faktisk politisk gevinst”. I tilfellet Kosovo hersket det stor internasjonal enighet om at noe måtte gjøres (Laugen 1999:95). Dette bidro nok til å gjøre det enklere for NATO å anvende militære styrker for å få en slutt på konflikten.

Man kan ikke finne noen store uenigheter mellom partiene i debatten etter statsministerens redegjørelse den 10.juni. Det som derimot ble understreket av Venstres representant Harald Hove var at enigheten på Stortinget hadde vært stor under hele Kosovo-konflikten. Dette ble også påpekt fra statsminister Kjell Magne Bondeviks side i Stortinget denne dagen. Fokuset for alle representantene som tok ordet i debatten var rettet mot at konflikten nå offisielt var slutt, og samtidig mot de oppgavene man stod overfor på Balkan med hensyn til gjenoppbygging av regionen (Stortingsforhandlinger nr.252 (1998-1999):3794).

7.7 Spørsmålet om bruk av bakkestyrker i operasjon Allied Force

Som jeg var inne på i innledningen av dette kapittelet samler jeg hele debatten om man skulle sette inn bakkestyrker i forbindelse med operasjon Allied Force i dette avsnittet. Grunnen til det er at temaet kom opp i flere debatter og at debatten gikk over en lengre periode på Stortinget. Spørsmålet kom opp første gang den 24.mars, og var en del av debatten frem til den 27.april.

På representanten Solheims spørsmål i den muntlige spørretimen den 24.mars sa utenriksminister Vollebæk at man på dette tidspunktet, det vil si samme dag som man satte i gang bombingene, ikke hadde noen mulighet for å utplassere slike styrker. Grunnen til det var at en bakkeoperasjon ville kreve mye større styrker enn det NATO hadde tilgjengelig i den tidlige fasen av operasjon Allied Force (Stortingsforhandlinger nr.166 (1998-1999):2480).

Det viser seg når man leser innleggene fra spørretimen den 21.april at spørsmålet om bruk av bakkestyrker hverken var avklart i regjeringen, Stortinget eller fra NATOs side på dette tidspunktet. Det går i alle fall tydelig frem når man ser på innleggene til forsvarsminister Eldbjørg Løwer. På et konkret spørsmål fra Høyres Inge Lønning så gjentok forsvarsministeren at regjeringen var ”meget skeptiske” til bruk av bakkestyrker i denne fasen av konflikten. Per Kristian Foss (H) understreket i den samme spørretimen at Norges eventuelle bidrag til en slik styrke ville være små på grunn av vår begrensede militære kapasitet. Han sa videre at Norges rolle først og fremst måtte være å støtte et vedtak om bruk av slike styrker i NATO, og deretter bidra med det vi kunne til disse. Representanten Foss var også inne på at krigens utvikling, han tenkte da på den etniske rensningen, hadde medført at det kunne bli nødvendig med bakkestyrker på et senere tidspunkt i konflikten (Stortingsforhandlinger nr.186 (1998-1999):2776, 2779).

Den 27.april holdt utenriksminister Knut Vollebæk (Krf) en Stortingsredegjørelse om

Kosovo-konflikten. I denne refererte han til hva som hadde blitt sagt på NATOs toppmøte i Washington om å utvide operasjon Allied Force til å inkludere bakkestyrker:

”Bruk av bakkestyrker er ikke aktuelt i dagens situasjon.”

(Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2902)

Både Thorbjørn Jagland (Ap) og Jan Petersen (H) sa seg enige med utenriksministeren i dette spørsmålet, og viste blant annet til at det måtte være opp til NATOs militære ledelse å bestemme om man skulle anvende bakkestyrker i denne operasjonen. Sosialistisk Venstrepartis Kristin Halvorsen sa i sitt innlegg at hun, og partiet hun representerte, var helt imot bruk av bakkestyrker i denne militæraksjonen (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2905-2908).

Den som uttrykte størst motstand mot innsettelse av bakkestyrker på dette tidspunktet var Senterpartiets Johan J. Jakobsen som nevnte en rekke årsaker til hvorfor man ikke burde anvende slike styrker. Blant disse var faren for at konflikten da kunne bli en blodig affære med store tap av menneskeliv, og at den kunne bli langvarig. Jakobsen mente også at bruken av bakkestyrker kunne svekke mulighetene for å finne frem til en diplomatisk løsning på konflikten. Han understreket også at innsettelsen slike styrker heller ikke ville være den beste løsningen for Kosovo på lengre sikt. Og til slutt la han vekt på at bakkestyrker ville være et hinder for det diplomatiske initiativet som nylig hadde kommet fra Russland (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999):2907). Dette var også argumenter statsminister Bondevik (Krf) hadde vært inne på vel to uker tidligere da han besvarte et spørsmål fra Jan Pettersen (H), i den muntlige spørretimen den 14.april. Her sa statsministeren blant annet at regjeringen var ”skeptisk og tilbakeholden” med hensyn til innsettelsen av bakkestyrker og han oppgav tre grunner til dette standpunktet. Den første var at det ville ta tid å sette opp en slik styrke. Den andre var at en slik styrke kunne bidra til å eskalere de pågående krigshandlingene, og til slutt nevnte Bondevik at innsettelsen av slike bakkestyrker kunne vanskeliggjøre en fremtidig fredsslutning. Men statsministeren

understreket samtidig at dette var et spørsmål som på det aktuelle tidspunktet ikke stod øverst på den politiske dagsordenen (Stortingsforhandlinger nr.178 (1998-1999):2662).

Fremskrittspartiets var det partiet på Stortinget som klarest støttet bruk av bakkestyrker i Kosovo mens NATO-bombingene pågikk. Og de understreket samtidig nødvendigheten av at Norge forberedte seg på å delta i disse styrkene hvis det skulle bli aktuelt å sette dem inn. Dette kom frem i innlegg fra Fremskrittspartiets representanter Dag Danielsen og Carl I. Hagen i den muntlige spørretimen den 21.april. I den samme spørretimen advarte samtidig SVs Erik Solheim mot at man satte inn bakkestyrker, da dette kunne medføre at andre land i regionen ble trukket inn i konflikten (Stortingsforhandlinger nr.186 (1998-1999):2775-2776).

Noen dager senere den 27.april, i den etterfølgende debatten av utenriksministerens redegjørelse om Kosovo-konflikten, ble spørsmålet om bakkestyrker reist på nytt av Fremskrittspartiets representant Hans J. Røsjorde. Han understreket at det på dette tidspunktet ikke var aktuelt å sette inn bakkestyrker, men påpekte samtidig at dette ikke kunne utelukkes på et senere tidspunkt av konflikten. Og denne eventualiteten måtte man fra norsk side være forberedt på, sa Røsjorde (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999): 2905-2908).

Det kan være greit å påpeke til slutt her at det fra det tidspunktet den siste runden i Kosovo-konflikten tok til hersket en bred politisk enighet i Stortinget om at bakkestyrker, hvor også Norge deltok, måtte settes inn i Kosovo for å beskytte sivilbefolkningen etter at NATOs luftoperasjoner var avsluttet. Disse styrkene måtte ha et sterkt innslag av soldater fra NATO, og i tillegg et klart mandat fra FN (Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999): 2905), (Stortingsforhandlinger nr.252 (1998-1999):3789,3792).

Man kan altså se at det i spørsmålet om å sette inn bakkestyrker samtidig med luftoperasjonene så var det noe uenighet mellom partiene på Stortinget. Blant annet var

hensynene til store sivile tap avgjørende for at enkelte av representantene sa nei til dem. Men i spørsmålet om styrken som skulle settes inn etter at krigen var slutt var det stor enighet blant politikerne. Det er verdt å merke seg at i debattene rundt den styrken som skulle settes inn i etterkant av Allied Force var argumentasjonen mer realpolitisk. Da var politikerne mer opptatt av at Norge måtte stille opp og av hva vi kunne bidra med i denne forbindelsen.

7.8 Oppsummering

Som et resultat av at krigen i området hadde intensivert var NATOs out-of-area strategi, hendelsene i Kosovo og operasjon Allied Force et tema i mange av debattene og spørretimene på Stortinget i løpet av våren 1999. Det var også flere partier og Stortingsrepresentanter som engasjerte seg i disse debattene enn i de to foregående årene. Men bortsett fra i utenriksministerens redegjørelse om Kosovo-konflikten den 27.april, og i utenriksministerens og statsministerens redegjørelser den 7. og 10.juni i forbindelse med avslutningen av operasjon Allied Force så var ikke out-of-area eller operasjon Allied Force hovedtema i noen av debattene.

I 1999 så deltok nesten alle partiene som var representert på Stortinget i disse debattene, men graden av deltakelse varierte. Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti var de som var mest aktive i disse debattene mens Kristelig Folkeparti og Venstre ikke tok opp disse temaene i like stor grad i denne Stortingsperioden. Kystpartiet med sin ene representant deltok ikke i noen av debattene i 1999 omkring out-of-area, Allied Force og norsk deltakelse i slike operasjoner.

I hvilken grad finner man så enighet eller uenighet mellom partiene omkring hovedspørsmålene på Stortinget i 1999?

Tidlig i 1999, den 28. januar, gikk det en skillelinje mellom Fremskrittspartiets som gikk

inn for at man trakk ut OSSEs mannskaper i provinsen og satte i gang en NATO-ledet bombeaksjon på bakgrunn av det som skjedde i Kosovo og Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti som ville at man skulle satse på å finne frem til en løsning gjennom forhandlinger. Dette var også regjeringens standpunkt.

Da krigen startet hadde regjeringen og Arbeiderpartiet skiftet standpunkt, mens Sosialistisk Venstreparti fremdeles uttrykte skepsis og motstand mot bombingene.

Mens krigen varte kom det kritikk fra Sosialistisk Venstreparti mot det omfanget bombingene hadde fått, og samme parti fremsatte et forslag om en stans i dem. De andre partiene støttet derimot aksjonen og regjeringens handlemåte i denne forbindelse.

Mot slutten av krigen gjaldt uenigheten spørsmålet om man skulle fortsette det militære presset på Jugoslavia helt til man hadde kommet frem til en endelig fredsavtale. Her ville Sosialistisk Venstreparti ha en tidsavgrenset bombestans på dette tidspunktet mens Høyre, Senterpartiet og regjeringen ville ha fortsatt militært press på det serbiske regimet.

I debatten om man også skulle sette inn bakkestyrker i forbindelse med operasjon Allied Force fra NATOs side var regjeringen for sin del skeptisk og tilbakeholden med hensyn til slike styrker, og fikk støtte fra Arbeiderpartiet og Høyre. To partier var mot bakkestyrker. Dette var Senterpartiet og Venstre, mens Fremskrittspartiet var for å stille med bakkemannskaper hvis det ble aktuelt.

Når man oppsummerer argumentene som ble brukt i Stortingsdebattene i 1999 så ser man at den verdidiplomatiske kategorien av argumenter dominerer. Alle partiene som deltok i debatten brukte argumenter fra denne kategorien. Det var tilsvarende få som brukte argumenter fra de to andre kategoriene.

Kapittel 8 Konklusjon og oppsummering

8.1 Debatt og argumenter

I dette avslutningskapittelet skal jeg samle trådene og oppsummere de funn jeg har gjort i denne oppgaven. Jeg har hatt tre målsettinger med den. For det første ønsket jeg å finne ut om det var en debatt på Stortinget som sier noe om Norges holdning til NATOs out-of-area strategi, og norsk deltakelse i operasjon Allied Force. Hvis jeg så fant ut at det var en debatt omkring disse to spørsmålene, ville jeg i neste omgang prøve å vise i hvilken grad det hersket enighet eller uenighet om dem på Stortinget, og så identifisere hvor skillelinjene gikk. For det tredje ville jeg se på hvilke argumenter Storingsrepresentantene brukte i disse debattene, og plassere dem inn i en av de tre kategoriene jeg satte opp i teorikapittelet. Jeg ville videre forsøke å finne ut hvilken kategori av argumenter som dominerte i debattene omkring out-of-area spørsmålet, og norsk deltakelse i operasjon Allied Force. Et siste punkt jeg ønsket å se på var om argumentasjonen endret seg over tid i perioden 1997-1999.

Debattene ble også analyserte i lys av to teoretiske perspektiver, den neoklassiske realismen og verdidiplomatiteorien. Perioden jeg har konsentrerte meg om strekker seg fra vårsesjonen 1997 frem til og med vårsesjonen 1999. Dette inkluderer da tidspunktet for operasjon Allied Force som ble gjennomført i perioden mars til juni 1999. Dette var en av NATOs tidligste out-of-area operasjoner, og grensebrytende fordi det var den første foretatt uten et klart FN-mandat.

8.1.1 Debatten 1997-1999

Basert på dokumentasjonen jeg har sett på i arbeidet med denne oppgaven kan man slå fast at det ikke var noen omfattende debatt om NATOs out-of-area strategi eller norsk deltakelse i operasjon Allied Force i Stortinget i tidsperioden 1997-1999.

Spørsmålet om Norge i det hele tatt skulle delta i out-of-area operasjoner som sådan ble heller ikke mye berørt i disse debattene. Kun noen få av representantene sa et klart nei til at Norge og NATO engasjerte seg i out-of-area operasjoner. De største partiene og de fleste av Stortingsrepresentantene som deltok i debattene uttrykte støtte både til NATOs out-of-area strategi og norsk deltakelse i slike operasjoner.

Som nevnt var ikke out-of-area strategien et hovedtema i den perioden jeg så på. Når man debatterte NATO var det som regel andre spørsmål man var mer opptatt av. I 1997 var det først og fremst den fornyelsen og endringene organisasjonen måtte gjennomføre for å kunne påta seg de mange nye oppgavene som kom opp i debattene. Blant disse var out-of-area operasjoner. Fokuset var også rettet mot de mange NATO initierte samarbeidsordningene³⁴, og mot den kommende utvidelsen av alliansen østover.

Spørsmål omkring utvidelsen var klart det som dominerte i debattene i 1997. I 1998 var det i Trontalen NATOs out-of-area strategi ble diskutert, da i forbindelse med hendelsene i Kosovo. Men heller ikke her stod temaet sentralt i debatten. Som jeg tidligere har påpekt var det i 1999 mange Stortingsdebatter hvor out-of-area spørsmålet kom opp. Igjen i forbindelse med Kosovo, og etter hvert også med operasjon Allied Force. Men bortsett fra tre redegjørelser hvor hendelsene i Kosovo var hovedtemaet, så dominerte ikke dette temaet i noen av debattene jeg har sett på fra dette året. Det kan være flere årsaker til den manglende debatten, og jeg skal på de følgende sidene gå igjennom de mest sentrale.

For det første kan den virkelige debatten ha foregått innen fora hvor utenforstående ikke hadde innsyn. Det er overveiende sannsynlig at mye av debatten som omhandlet Norges holdning til out-of-area strategien, og operasjon Allied Force, er blitt holdt i den utvidede utenrikskomiteen på Stortinget.

For det andre kan den manglende debatten om out-of-area spørsmålet ses på som et utslag

³⁴ Her kan det nevnes ordninger som Pfp, EAPC og PJC (hvor man vektlegger samarbeidet med Russland) og i tillegg samarbeidet med Ukraina i form av en egen ordning. Til sist kan en vise til samarbeidet NATO har opprettet med middelhavslandene (Wittmann 2001:225-226).

av den partipolitiske konsensusen man har hatt på Stortinget omkring hovedlinjene i norsk forsvars- og utenrikspolitikk siden Den andre verdenskrig. I artikkelen "Norge og NATO under den kalde krigen" skriver forfatterne Rolf Tamnes og Knut Einar Eriksen:

"For norske myndigheter har det i etterkrigsperioden vært en sentral målsetting å ha en bred partipolitisk oppslutning om hovedlinjene i forsvars- og utenrikspolitikken."

(<http://www.atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm>)

For det tredje kan Kosovo ha vært et tilfelle der stater og organisasjoner, som NATO og FN, ble presset til å foreta seg noe i den krisesituasjonen som oppstod der våren 1999. Da tenker jeg først og fremst på press fra media og internasjonale interesseorganisasjoners side. Det er et av hovedtrekkene ved et lands utenrikspolitikk at den utspiller seg, og dannes, innenfor både en nasjonal og en internasjonal ramme. Det vil si at politikerne i utformingen av utenrikspolitikken må ta hensyn til disse faktorene. Olav Fagelund Knudsen skriver at det som regel er de utenrikspolitiske faktorene som sterkest påvirker et lands utenrikspolitiske beslutninger. Men den norske utenrikspolitikken er særpreget ved at den er sterkt påvirket av indrepolitiske forhold, ifølge Knudsen (1995:59, 70-77). Dette presset for å foreta seg noe i en vanskelig situasjon kan ha ført til at debatten man normalt ville ha hatt, ble satt til side for en tid. Som det ble redegjort for i drøftningskapittelene så kom flere Stortingspolitikere med uttalelser som kan tolkes dit hen at det viktigste på dette tidspunktet var å gjøre noe umiddelbart for å få en slutt på den humanitære katastrofen som hadde oppstått i Kosovo. For eksempel kom både Bjørn Tore Godal (Ap) og Dag Danielsen (Frp) med slike uttalelser i Trontaledebatten den 14.oktober 1998 (se s.57-58).

Allied Force ble nok også av flere sett på som et engangstilfelle, og ikke som regelen for fremtidige militære operasjoner fra NATOs side. Dette var et poeng for Erik Solheim (SV) og statsminister Kjell Magne Bondevik i den muntlige spørretimen den 28.april 1999 (se s.71). Av denne grunn kunne alle partiene på Stortinget støtte denne bestemte

aksjonen uten altfor mye debatt og motforestillinger.

Til slutt kan en nevne at Norge allerede hadde vært involvert i NATOs første out-of-area operasjon i Bosnia siden vinteren 1995. Dermed hadde man allerede holdt flere debatter i Stortinget om norsk deltakelse i slike operasjoner. Faktisk så hadde NATO, og da også Norge, hatt en out-of-area rolle på Balkan helt siden 1992. Et annet moment var at den første operasjonen hadde et klart mandat fra FN (Laugen 1999:70). Dette ble fra norsk side satt frem som et helt sentralt krav for at vi skulle kunne delta i slike operasjoner. Et siste poeng er at Norge, som en liten nasjon i det internasjonale samfunnet, i stor grad må rette seg etter hva de store nasjonene bestemmer seg for. Dette er jo et kjernepunkt hos realistene. Når de ledende nasjonene i NATO bestemte seg for å gripe inn på Balkan hadde ikke Norge noe annet valg enn å følge etter.

8.1.2 Skillelinjer i debatten

Hvilke partier og representanter var så enige og uenige, og hvor gikk skillelinjene partiene imellom i denne debatten? Jeg går igjennom dette spørsmålet kronologisk på de neste sidene.

Spørsmålet om out-of-area strategien ble i 1997 hovedsaklig tatt opp i utenriksdebatten den 13.februar. Her var det Høyre, Senterpartiet og Rød Valgallianse som tok opp temaet. Senterpartiets John Dale kan i denne debatten tolkes som om han var imot out-of-area operasjoner som helhet, selv om han senere i debatten modererte seg og sa at han var for slike operasjoner med mandat fra FN og OSSE. Fra Høyres side virker det som om et FN-mandat ikke var en nødvendig forutsetning, men partiets Kaci Kullmann Five påpekte i et innlegg at hennes parti også ønsket dette. Når man oppsummerer den debatten som var mellom disse to partiene finner man ikke den store uenigheten når alt kommer til alt. Begge partiene er for at NATO opererer out-of-area, og begge partiene påpeker at mandat fra FN er en nødvendig forutsetning for dette.

I denne debatten var det bare et parti som var kategorisk imot out-of-area strategien, det var Rød Valgallianse som avviste den helt. Det går frem av denne debatten at flere partier støttet NATOs out-of-area aksjoner i det tidligere Jugoslavia. For eksempel kom slik støtte fra Kristelig Folkeparti, Arbeiderpartiet og Senterpartiet. I innleggene sa de ikke direkte at de støttet out-of-area operasjoner men representantene fra disse partiene påpekte alle den positive rollen NATO spilte med hensyn til å skape fred på Balkan. Det går altså frem av debatten at de fleste partiene er positive til den rollen NATO har tatt på seg når de opererer out-of-area i fredsopprettende og fredsskapende operasjoner.

I 1998 kom spørsmål om out-of-area strategien opp hovedsaklig i Trontaledebatten den 14. og 15.oktober. På dette tidspunktet stod NATO klare til å gripe inn i konflikten i Kosovo. I denne debatten dukket uenigheten opp først og fremst innad i partiene, og ikke mellom bestemte partier, i spørsmålet om NATO skulle gå til aksjon. For eksempel støttet de fleste Arbeiderpartirepresentantene en NATO-operasjon i Kosovo, mens en representant, var imot at NATO skulle igangsette en out-of-area operasjon. Dette var Ane Sofie Tømmerås. Nå skal det også sies at en annen representant fra samme parti uttrykte skepsis mot en slik operasjon. Dette var Jens Stoltenberg. Også i Senterpartiet var det en representant som var imot en out-of-area operasjon i dette tilfellet. Faktisk så stod John Dale (Sp) frem som en motstander av out-of-area operasjoner generelt for NATO i denne debatten, mens en annen Senterpartirepresentant støttet en NATO-aksjon. Både Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti støttet en operasjon ut fra det at det var viktig å gjøre noe med krisen i Kosovo på dette tidspunktet. Som en ser støtter de fleste representanter en operasjon, men noen er skeptiske og ett par stykker er imot. Men skillelinjene i 1998 debatten gikk altså ikke i så stor grad mellom partiene, men innad i dem.

Hvis man oppsummerer debattene i 1999 så ser man at i den første debatten gikk et skille mellom Fremskrittspartiet og de andre partiene som deltok i debatten. Men etter den første debatten den 28.januar gikk det et skille mellom Sosialistisk Venstreparti, som i de

fleste debattene var skeptisk, kritisk eller motstander av Allied Force, og de andre partiene på Stortinget som støttet regjeringen og NATOs handlemåte i denne konflikten. Unntaket her er Kystpartiet som ikke deltok i disse debattene.

Hvis man ser på i hvilken grad det hersket enighet og uenighet over hele denne tidsperioden ser man at Sosialistisk Venstreparti var det partiet som var mest kritisk og uttrykte den største motstanden mot out-of-area og operasjon Allied Force, mens de andre partiene stort sett støttet både norsk deltakelse i slike operasjoner generelt og til Allied Force spesielt. Man kan nok si at Fremskrittspartiet var det partiet som var mest ivrig til å støtte bruk av våpenmakt mot Jugoslavia i forbindelse med konflikten i Kosovo. Blant annet var partiet det som var mest innstilt på at Norge burde bidra med bakkestyrker hvis dette ble aktuelt. Men alt i alt hersket det en bred politisk enighet mellom partiene på Stortinget i disse spørsmålene over hele den tidsperioden jeg har sett på.

8.1.3 Argumentene

Hvis man ser på hvilken kategori av argumenter som ble brukt av de ulike partiene ser man at de to største partiene, Arbeiderpartiet og Høyre, både anvendte realpolitiske og verdidiplomatiske argumenter i løpet av debattene. Det er også interessant å merke seg at representanter for regjeringen Bondevik brukte nesten utelukkende verdidiplomatiske argumenter i disse debattene i 1998 og 1999. Når man ser på antall representanter, fra alle partier, som brukte de ulike argumentene så ser vi at de fleste også her brukte verdidiplomatiske argumenter. Når det kommer til hyppighet i bruk av verdidiplomatiske eller realpolitiske argumenter ser man at de verdidiplomatiske er mest brukt både i 1997, 1998 og i 1999. Det er også interessant å se at i 1998 og 1999, det vil si i den perioden Kosovo-konflikten virkelig tok til, så øker bruken av de verdidiplomatiske argumentene i Stortingsdebattene. Og den dominerte i alle Stortingsdebattene som ble avholdt i den perioden operasjon Allied Force varte, våren 1999. Noe annet en legger merke til er at bruken av realpolitiske og både og argumenter holder seg noenlunde stabil i løpet av de tre årene. Men bruken av de realpolitiske argumentene øker igjen i forbindelse med

debatten om Kosovo-styrken. Det vil si den fredsstyrken som skulle utplasseres i provinsen etter at Allied Force var avsluttet. De realpolitiske argumentene ble nesten utelukkende brukt av Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, mens både og argumenter ble brukt av flere partier. Man kan på bakgrunn av disse funnene konkludere med at den verdidiplomatiske argumentasjonen dominerte i debattene omkring norsk deltakelse i out-of-area operasjoner, og Allied Force i perioden 1997-1999.

Jeg skal til slutt kort oppsummere her. Når man ser hele perioden 1997-1999 under ett så ser man at alle typene av argumenter ble brukt i 1997, 1998 og 1999, uten at noen av de tre kategoriene dominerte i debattene. Men det var få partier og representanter som deltok i dem de to første årene. I 1999 deltok så og si alle partiene i debattene, og det var de verdidiplomatiske argumentene som klart dominerte i dem.

Noe som en kan merke seg i forbindelse med debatten rundt operasjon Allied Force er at politikerne i stor grad brukte en verdidiplomatisk argumentasjon for å fremme bruken av den "harde" makten. Det vil si et virkemiddel man først og fremst forbinder med den realpolitiske tradisjonen i internasjonal politikk. Og debattantene brukte som regel argumenter fra alle de tre kategoriene jeg gjorde rede for i kapittel 2.4 i sine innlegg, ofte i det samme innlegget. Dette vanskeliggjør arbeidet med å plassere partier eller representanter innen bestemte kategorier av argumenter.

8.2 Teoretiske betraktninger

Jeg tok utgangspunkt i Hans J. Morgenthau neoklassiske realisme og Janne Haaland Matlarys verdidiplomatiteori når jeg skulle analysere empirien i denne oppgaven. Begge teoriene sier noe om hvordan et land kan, eller skal, prioritere i utenrikspolitikken. Den viktigste utenrikspolitiske prioriteringen for de neoklassiske realistene er å sikre statens overlevelse i det internasjonale samfunnet, og det er hva som er i den nasjonale interesse som til enhver tid bestemmer et lands utenrikspolitiske beslutninger (Jackson og Sørensen

2003:68-69). I sin artikkel tar Matlary opp og analyserer en trend i norsk utenrikspolitikk som hun har gitt betegnelsen verdidiplomatiet. Hun setter i artikkelen opp en del punkter som er kjennetegn på denne utenrikspolitiske tradisjonen (2002:7).

Det interessante var at når man leste igjennom debattene var det lett å identifisere de punktene Matlary satte opp som en definisjon på verdidiplomatiet. Disse fremsto som ganske klare argumenter fremsatt av deltakerne i debattene. I motsetning var det vanskeligere å identifisere de tradisjonelle realpolitiske argumentene. Det vil si at jeg ikke fant så mange som argumenterte ut i fra at Norge burde handle ut fra hva som direkte tjente norske sikkerhetsinteresser.

Men betyr dette at den neoklassiske realisme teorien ikke passet så godt å bruke i min oppgave? Som jeg har nevnt er det sentrale for realistene at man i utenrikspolitikken ivaretar de nasjonale interessene. I den forbindelse kan man vise til noe Matlary skriver (2002:6-7) om at det ikke lenger er like enkelt å skille mellom realpolitikk og verdidiplomati. Det som da blir spørsmålet er hva som tjener de norske interessene i utenrikspolitikken. Som Matlary (2002:13-14) sier kan det å fremme en verdibasert utenrikspolitikk også tjene norske nasjonale interesser. Det som er et hovedpoenget er at man ikke så lett kan skille mellom realpolitiske og verdidiplomatiske interesser i utenrikspolitikken lenger. I utgangspunktet tok jeg altså for meg to teorier som skulle utgjøre motstykker til hverandre, men det viser seg at det kan være vanskeligere å skille mellom dem enn det jeg antok i utgangspunktet.

Litteraturliste

Bøker og artikler:

- Andersen, Ib (red.) (1990):** *Valg af organisations sociologiske metoder-et kombinationsperspektiv*. København: Samfundslitteratur
- Andersen, Svein S. (1997):** *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og Design*. Bergen: Fagbokforlaget
- Baldwin, David A. (2002):** "Power and International Relations," kap.9 i Walter Carlsnaes m.fl (red.): *Handbook of International Relations*. London: SAGE Publications
- Barry, Charles (1996):** "NATO`s Combined Joint Task Forces in Theory and Practice", *Survival* vol.38, no.1, Spring 1996
- Benson, Leslie (2001):** *Yugoslavia: a concise history*. Basingstoke: Palgrave
- Grønmo, Sigmund (1996):** "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen", s.73-108 i Harriet Holter og Ragnvald Kalleberg (red.). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Harrison, Lisa (2001):** *Political Research: An Introduction*. London: Routledge
- Hellevik, Ottar (2002):** *Forskningsmetode i sosiologi og Statsvitenskap. 7 utgave*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Jackson, Robert & Georg Sørensen (2003):** *Introduction to International Relations: Theories and approaches, 2.utgave*. Oxford: Oxford University Press
- Knudsen, Olav Fagelund (1995):** "Beslutningsprosesser i norsk utenrikspolitikk", s.59-78 i Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbo og Svein Gjerdåker (red.): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen
- Knutsen, Torbjørn L. (1995):** "Norsk utenrikspolitikk som forskningsfelt", s.16-39 i Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbo og Svein Gjerdåker (red.): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen
- Knutsen, Torbjørn L. (1997):** *A history of International Relations theory, 2.utgave*

Manchester: Manchester University Press

Knutsen, Torbjørn L. (1999): *Nye aktører i norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Rapport for Utenriksdepartementet , januar 1999

Laugen, Torunn (1999): *Stumbling into a new role: NATO`s out-of-area policy after the Cold War*. Oslo: Forsvarsstudier 5/1999

Liland, Frode (1999): *Keeping NATO out of trouble: NATOs non-policy on out-of-area issues during the cold war*. Oslo: Forsvarsstudier 4/1999

Matlary, Janne Haaland (2002): *Verdidiplomati-Kilde til makt? En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Makt- og demokratiutredningens rapportserie. Rapport 46, august 2002

Morgenthau, Hans J. (1993): *Politics among nations: The struggle for power and peace* (Brief edition). New York: Mcgraw-Hill

Nordby, Trond (2000): *I politikens sentrum: Variasjoner i Stortingets makt 1814-2000*. Oslo: Universitetsforlaget

Nye Jr, Joseph S. (1990): *Bound to lead: The Changing Nature of American power*. New York: Basic books

Nye Jr, Joseph S. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs

Pavkovic, Aleksandar (2000): *The fragmentation of Yugoslavia: nationalism and war in the Balkans, 2 utgave*. London: Macmillan Press

Roberts, Adam (1999): "NATO`s"Humanitarian War"over Kosovo", *Survival* vol.41, No. 3, Autumn 1999

Skogmo, Bjørn (1985): "Norge i FN -illusjoner, virkelighet og visjon", s.145-166 i Johan Jørgen Holst og Daniel Heradstveit (red.): *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo:Tano

Smith, Dan (1995): "Etter den kalde krigen – nye rammer for utenrikspolitikk", s.40-58 i Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbø og Svein Gjerdåker (red.): *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen

Stavang, Per (2002): *Parlamentarisme og folkestyre: Utvalde statsrettslege emne, 4. utgåve*. Bergen: Fagbokforlaget

Tamnes, Rolf (1997): "Oljealder 1965-1995", bind 6 i *Norsk utenrikspolitikk historie*. Universitetsforlaget: Oslo

Yin, Robert K. (2003): *Case study research: Design and Methods, 3.utgave*. London: Sage Publications

Wittmann, Klaus (2001): "The Road to NATO's New Strategic Concept," kap.14 i Gustav Schmidt (red.): *A history of NATO – The First Fifty Years, volume 3*. New York: Palgrave

Østbø, Ivar Buch (2001): *Storting og regjering*. Oslo: Schibsted

Offentlige dokumenter:

NATOs strategiske konsept (1999): FD aktuelt nr.03/99

Norges offentlige utredninger (NOU) 2000:20: *Et nytt forsvar*. Innstilling fra Forsvarspolitisk utvalg, oppnevnt av regjeringen 16. juli 1999.

Stortingsforhandlinger nr.147 (1996-1997): "Utenrikspolitisk redgjørelse av utenriksministeren den 30. januar", s.2200-2206. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.158 (1996-1997): "Utenriksdebatten den 13.februar 1997," s. 2365-2374. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.159 (1996-1997): "Utenriksdebatten den 13.februar 1997," s. 2375-2390. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.160 (1996-1997): "Utenriksdebatten den 13.februar 1997," s. 2391-2406. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.161 (1996-1997): "Utenriksdebatten den 13.februar 1997," s. 2407-2417. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.6 (1998-1999): "Trontaledebatten ved åpningen av det 143. Stortinget den 14.oktober 1998," s.66-84. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.7 (1998-1999): "Trontaledebatten ved åpningen av det 143. Stortinget den 14.oktober 1998," s.85-100. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.8 (1998-1999): "Trontaledebatten ved åpningen av det 143.

Stortinget den 14.oktober 1998,” s.101-116. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.9 (1998-1999): ”Trontaledebatten ved åpningen av det 143.

Stortinget 14.oktober 1998,” s.117-132. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.10 (1998-1999): ”Trontaledebatten ved åpningen av det 143.

Stortinget den 14.oktober 1998,” s.133-148. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.12 (1998-1999): ”Trontaledebatten ved åpningen av det 143.

Stortinget den 15.oktober 1998,” s.165-180. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.21 (1998-1999): ”Debatt i forbindelse med innstilling St.nr.9

(1998-1999) fra utenrikskomiteen om nødhjelp til Kosovo den 27.oktober 1998,” s.285-

288. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.104 (1998-1999): ”Redgjørelse av utenriksministeren om

norsk Europa-politikk den 19.januar 1999,” s.1537-1545. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.114 (1998-1999): ”Debatt om utenriksministerens

redegjørelse om norsk Europa-politikk den 28.januar 1999,” 1705-1710. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.115 (1998-1999): ”Debatt om utenriksministerens

redegjørelse om norsk Europa-politikk den 28.januar 1999,” 1711-1726. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.116 (1998-1999): ”Debatt om utenriksministerens

redegjørelse om norsk Europa-politikk den 28.januar 1999,” 1727-1742. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.118 (1998-1999): ”Debatt om utenriksministerens

redegjørelse om norsk Europa-politikk den 28.januar 1999,” 1759-1767. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.166 (1998-1999): ”Muntlig spørretime i Stortinget den

24.mars 1999,” s. 2479-2483. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.178 (1998-1999): ”Muntlig spørretime i Stortinget den 14.

april 1999,” s.2659-2663. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.186 (1998-1999): ”Muntlig spørretime i Stortinget den

21.april 1999,” s.2775-2779. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.194 (1998-1999): ”Utenriksministerens redgjørelse om

Kosovo-konflikten den 27.april 1999,” s.2902-2910. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.196 (1998-1999): ”Muntlig spørretime i Stortinget den

28.april,” s.2942-2943. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.215 (1998-1999): ”Muntlig spørretime i Stortinget den 12. mai 1999,” s.3226-3232. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.227 (1998-1999): ”Ordinær spørretime i Stortinget den 26. mai 1999,” s.3403-3404. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.246 (1998-1999): ”Utenriksministerens redegjørelse om situasjonen i Kosovo og i regionen i Stortinget den 7.juni 1999,” s.3691-3698. Oslo: Stortinget

Stortingsforhandlinger nr.252 (1998-1999): ”Statsministerens redgjørelse om den inngåtte fredsavtalen for Kosovo i Stortinget den 10.juni,” s.3789-3794. Oslo: Stortinget

Stortingsmelding nr.22 (1997-1998): *Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002.* Oslo: Forsvarsdepartementet

Stortingsmelding nr.35 (1997-1998): *Om samarbeidet i Atlanterhavspaktorganisasjonen i 1997.* Oslo: Utenriksdepartementet

Stortingsmelding nr.51 (1998-1999): *Om samarbeidet i Atlanterhavspaktens organisasjon i 1998.* Oslo: Utenriksdepartementet

Innstilling til Stortinget nr.23 (1994-1995): *Innstilling fra Forsvarskomiteen om bruk av norske styrker i utlandet.* www.Stortinget.no

Innstilling til Stortinget nr.239 (1997-1998): *Innstilling frå utanrikskomiteen om samarbeidet i Atlanterhavspaktorganisasjonen i 1997.* www.Stortinget.no

Taler og foredrag

Bondevik, Kjell Magne (1999): ”Redegjørelse i tilknytning til NATOs toppmøte i Washington den 23. -25. april 1999.” Odin.dep.no

Skjørestad, Jarle (2000): ”NATOs strategiske konsept: Sikkerhetspolitisk bakgrunn og konsekvenser.” Foredrag på Luftmakt-seminaret 8.2.2000. Oslo: Utenriksdepartementet

Internett:

Alliansens strategiske konsept (2003, februar 27)[online]. -URL:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/andre/dokumenter/6.htm>

Chapter 4: The European Security and Defence Identity (ESDI). Evolution of the ESDI (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb0401.htm>

Matlary, Janne Haaland (2006, desember 8): Godhet som maktstrategi: Aftenposten (Nettutgaven). Tilgjengelig på: <http://www.aftenposten.no/meninger/article1562235.ece>

Norge og NATO under den kalde krigen (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm>

Odins arkivtjeneste (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.odin.no/odinarkiv/norsk/bn.html>

Saker og publikasjoner fra storting og regjering (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.stortinget.no/saker/snarveier.html>

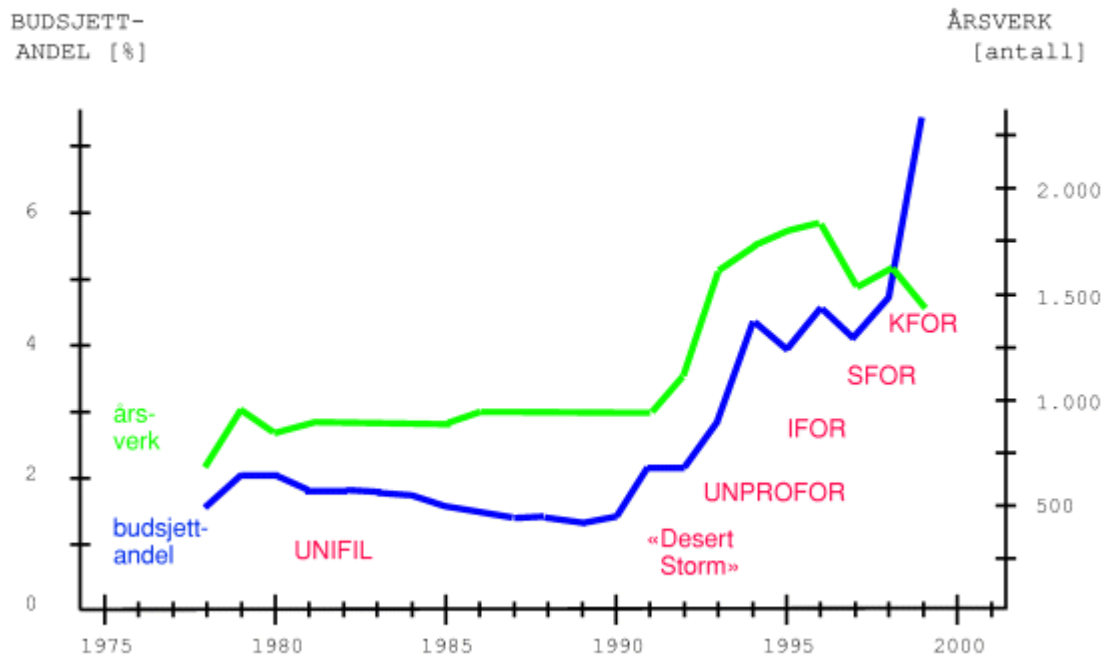
Sikkerhetspolitikk med ny betydning (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.folkogforsvar.no/Materiell/Leksikon/S/3412>

The North Atlantic Treaty (2007, januar 8)[online]. -URL:

<http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>

Vedlegg 1

Figur 1. Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner. Utviklingen fra 1970-tallet og frem til i dag (NOU 2000:20, figur 1.13).